

Verna Kirsi

Taidekokemus muuttuu kuvaksi

Taidemuseon työpajassa syntyvän lasten taiteen tallentamisen nykytila ja mahdollisuudet

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Taidekasvatus
Kesäkuu 2020

Tiivistelmä

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Laitos – Department

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Tekijä – Author

Verna Kirsi

Työn nimi – Title

Taidekokemus muuttuu kuvaksi: Taidemuseon työpajassa syntyvän lasten taiteen tallentamisen nykytila ja mahdollisuudet

Oppiaine – Subject

Taidekasvatus

Työn laji – Level

Pro gradu -tutkielma

Aika – Month and year

Kesäkuu 2020

Sivumäärä – Number of pages

70

Tiivistelmä – Abstract

Tutkielmassani selvitän taidemuseokontekstissa syntyvän lasten taiteen tallentamisen nykytilaa ja tulevaisuuden mahdollisuuksia. Tarkastelun keskiössä on museoiden tarjoama työpajatoiminta, jonka yhteydessä taidetta syntyy. Tarkastelen työpajaa taiteen tekemisen ympäristönä John H. Falkin ja Lynn D. Dierkingin museokokemuksen kokonaisvaltaisuutta kuvaavan teorian kautta sosiokulttuurisen, fyysisen ja henkilökohtaisen viitekehysten muodostamana kokonaisuutena. Viitekehykset tarjoavat näkökulmia siihen, minkälaisen aineiston museoissa syntyvä lasten taide muodostaa sekä nostavat esiin tallennettavan lasten taiteen yhteyteen liitettävän kontekstitiedon merkityksen informatiivisen kokoelman muodostumisessa.

Tutkielman aineisto muodostuu museoiden yleisötyön ammattilaisten haastatteluista Ateneumin taidemuseossa, nykytaiteen museo Kiasmassa, HAM Helsingin taidemuseossa ja Moderna Museetissa. Aineisto tuo esiin sen, että Suomessa työpajoissa syntyvää lasten taidetta tallennetaan tällä hetkellä vain satunnaisesti, eikä järjestelmällisemmälle tallentamiselle ole museoiden näkökulmasta selkeitä perusteita. Aineiston syvempi tarkastelu lasten taiteen tutkimuksen näkökulmasta tuo esiin tallentamisen tulevaisuuden mahdollisuuksia osoittaen, että museo on ainutlaatuinen taiteen tekemisen ympäristö, jossa taiteen synnyttämiä yksilöllisiä kokemuksia käsitellään ammattilaisten ohjauksessa oman kuvallisen ilmaisun kautta. Museossa syntyvä lasten taiteen aineisto, jonka yhteyteen tallennetaan riittävän monipuolisesti kontekstittietoa, voi tarjota mielekästä informaatiota lasten suhteesta taiteeseen, kulttuuriin ja ympäristöönsä.

Asiasanat – Keywords

lasten taide, taidemuseo, työpaja, taidekasvatus, taideilmaisuus, tallennus

Säilytyspaikka – Depository

Jyväskylän yliopiston tietokanta

Muita tietoja – Additional information

Sisällys

1. Johdanto	7
2. Kolme kotimaista museota ja näkökulma naapurista: Tutkielman taustaa	11
2.1. Museon työpaja taidekasvatuksen ympäristönä	12
2.2. Tallentamista tutkimassa	18
3. Satunnaista ja sattumaa: Tallentamisen nykytila	22
3.1. Tallentamista tarpeen mukaan	23
3.2. Yleisötyön tavoitteet ja resurssit tallentamisen esteenä	27
4. Katse tulevaisuuteen: Tallentamisen mahdollisuudet	32
4.1. Ammattilaisen ohjauksessa osana ryhmää: työpajan sosiokulttuurinen viitekehys	34
4.2. Tilaa taiteelle ja välineitä sen tekemiseen: työpajan fyysinen viitekehys	39
4.3. Kokemukset näkyviksi: Työpajan henkilökohtainen viitekehys	43
4.4. Rikkauksia ja haasteita	49
5. Ainutlaatuinen ympäristö taiteen tekemiselle ja tallentamiselle	53
5.1. Kontekstittieto kokonaisvaltaisuuden kuvaajana	55
5.2. Tallentamisen käytännöistä	57
6. Päätäntö	60

Kirjallisuus

Liite 1 Haastateltavat

Liite 2 Haastattelurunko

Liite 3 Sähköpostihaastattelurunko

1. Johdanto

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani lasten tekemää taidetta kontekstinani taidemuseo lasten taiteen tekemisen ympäristönä. Pyrin selvittämään, tallennetaanko taidemuseoissa museopedagogisessa kontekstissa syntyneitä lasten teoksia, millaisia perusteita tallentamiselle tai tallentamatta jättämiselle on ja millaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia museossa syntyvän taiteen tallentaminen voisi tarjota. Viittaan käsitteellä lasten taide kaikkeen lasten tuottamaan kuvalliseen ilmaisuun. Tarkoitukseni ei ole arvottaa lasten tekemiä kuvia tai rajata osaa niistä taiteeksi ja osaa taiteen ulkopuolelle, vaan nähdä lasten jättämät visuaaliset jäljet lähtökohtaisesti arvokkaina ja lapsi aktiivisena toimijana yhteiskunnassa.

Tutkimuskysymykseni on: Millä tavoin ja miksi taidemuseoissa syntyvää lasten taidetta tallennetaan nyt ja mitkä ovat tallentamisen mahdollisuudet tulevaisuudessa?

Pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseen kartoittamalla, minkälaisia näkemyksiä museoiden yleisöyöntekijöillä on museossa syntyvän taiteen tallentamiseen liittyen. Paneudun siihen, kuinka museoissa tallennetaan lasten tekemiä teoksia tällä hetkellä, mitkä ovat tallentamisen tai tallentamatta jättämisen perusteet ja kuinka tallennettuja teoksia hyödynnetään. Lisäksi pohdin sitä, kuinka ja miksi museoissa syntyvää lasten taidetta kannattaisi jatkossa tallentaa ja kuinka sitä voitaisiin hyödyntää nykyistä kattavammin ja monipuolisemmin. Pyrin luonnehtimaan museon roolia lasten taiteen tuottamisen paikkana ja kuvailemaan, minkälaisen aineiston museoissa syntyvät lasten teokset voisivat muodostaa. Pohdin huomioita tehdessäni museoissa syntyvän lasten taiteen tallentamisen merkitystä ja mahdollisuuksia tuoden esiin sekä museoiden yleisöyöntekijöiden että lasten taiteen tutkimuksen näkökulman.

Työskentelen museon yleisöyön parissa, joten taidemuseo valikoitui tutkimuksen kontekstiksi luontevasti. Lähestyn lasten taiteen tallentamista taidemuseossa syntyvän taiteen näkökulmasta oman ammatillisen kiinnostukseni ja osaamiseni innoittamana. Minua kiinnostaa taidekasvattajana, museopedagogina ja tutkijana se, minkälaisia kohtaamisia syntyy taidemuseon esittelemän taiteen ja sitä tarkastelevan yleisön välillä ja kuinka nämä

kohtaamiset on mahdollista tuoda esiin ja jakaa muille. Olen omassa työssäni päässyt näkemään, että etenkin työpajatoiminnassa, taidetta tekemällä, monien museoyleisöjen on helppo tuoda museossa syntyvät kokemukset ja ajatukset näkyviksi.

Tutkielman näkökulma on sidoksissa myös tämänhetkisiin muutoksiin museokentällä. Museoyleisölle tarjottavien osallistumisen mahdollisuuksien merkitys on korostunut viime vuosikymmeninä samalla, kun museoiden yhteiskunnallinen rooli on muuttunut. Perinteisesti museotyöhön liitettyjen toimien, keräilyn, tallentamisen, tutkimisen ja kokoelmien esittelyn ohella keskeiseen osaan on noussut museoiden sosiaalinen rooli ja tämän julkisen roolin sidonnaisuus enemmänkin ihmisiin kuin esineisiin. Museoyleisöön kääntyneen huomion myötä myös museotyön keskiöön ovat nousseet yleisötyön palvelut: elämysten tarjoaminen ja vuorovaikutus museokävijöiden kanssa. Yhteiskunnallisen roolin muutoksen rinnalla museot ovat kasvattaneet kävijämääriään viime vuosina. Suomessa etenkin Museokortin¹ lanseeraamisen myötävaikutuksesta lukuisat museot ovat rikkoneet kävijäennätyksiään. Lisäksi lapsikävijöiden kasvaneeseen määrään on saattanut lähivuosina vaikuttaa vuonna 2014 muuttunut perusopetuksen opetussuunnitelma, joka korostaa monialaista ja ilmiöpohjaista oppimista, esimerkiksi vaihtelevia oppimisympäristöjä, tutkivaa oppimisotetta sekä ilmiöiden tarkastelua niiden aidoissa konteksteissa (Räsänen n.d.). (Bourke 2016, 13-14; Kaitavuori 2009, 279-281; Othman 2004 81-82.)

Kasvatavat yleisömäärät ja niiden myötä museoiden tunnettuuden lisääntyminen lisäävät myös yleisölle suunnattujen palveluiden kysyntää. Kävijämäärien ja osallistumisen mahdollisuuksien lisääntymisen myötä yhä useammalle lapselle tarjoutuu tilaisuus tehdä taidetta museossa, tavallisimmin osana museokäyntiä järjestettävän työpajan muodossa. Museot siis paitsi tarjoavat tilaisuuksia taiteen kohtaamiseen, myös toimivat paikkoina, joissa taidetta syntyy.

---

¹ Suomen Museoliiton vuonna 2015 lanseeraama Museokortti toimii pääsylippuna yli 280 suomalaiseen museoon. Vuonna 2019 Museokortteja oli käytössä 160 000 kappaletta. Museokortin lanseeraamisvuoden 2015 jälkeen suomalaismuseoiden kävijämäärät ovat vakiintuneet 7-8 miljoonaan vuosittaiseen kävijään, mikä on merkittävä kasvu aiempiin 5,2 miljoonan kävijän lukemiin. (Museokortti 2019.)

Tutkielman viitekehystenä hyödynnän kirjallisuutta museon yleisötyöhön, lasten taiteeseen ja taidekasvatukseen liittyen. Keskeiseksi taustateoriaksi nousee John H. Falkin ja Lynn D. Dierkingin teoksessaan *The Museum Experience Revisited* (2012) esittelemä lähestymistapa, jossa museokokemusta tarkastellaan fyysisen, sosiokulttuurisen ja henkilökohtaisen viitekehysten kautta kokonaisvaltaisena tapahtumana. Museo on fyysisenä ympäristönä erityinen, taiteen esittämistä ja katselua varten suunniteltu paikka ja yleisötyön kautta museon henkilökunta vaikuttaa paitsi sosiaaliseen ympäristöön, myös tarjoaa apuvälineitä museokokemuksen syventämiseen ja henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen kävijän ja taiteen välillä. Sovellan Falkin ja Dierkingin viitekehysajatteua tarkastellessani sitä, mitä museon työpajassa tapahtuu. Tieto työpajan fyysisistä, sosiokulttuurisista ja henkilökohtaisista ulottuvuuksista auttaa luomaan käsityksen siitä, millaisiin asioihin museossa syntyneitä lasten taidetta tallennettaessa ja tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota.

Tutkielman aineisto koostuu neljästä teemahaastattelusta. Haastattelin museolehtoreita Helsingissä sijaitsevilla Ateneumin taidemuseossa, nykytaiteen museo Kiasmassa ja HAM Helsingin taidemuseossa, jotka ovat kävijämääriltään Suomen suurimpia taidemuseoita ja tekevät yleisötyötä usean vuosikymmenen kokemuksella. Lisäksi haastattelin Tukholman Moderna Museetin yleisötyön intendenttiä. Ennakkotietona oli, ettei suomalaisissa museoissa juuri tallenneta työpajoissa syntyviä teoksia, mutta koin, että museolehtorit ovat silti luontevimpia henkilöitä antamaan tietoa lasten taiteen aineistosta, jota museoissa syntyy ja näkökulmia sen tallentamisen mahdollisuuksiin. He työskentelevät aiheen parissa ja vaikuttavat yleensä valinnoillaan siihen, mitä teemoja museon näyttelyistä poimitaan yleisön kanssa tarkasteltavaksi ja millaiset puitteet työskentelylle museon työpajassa on.

Kerätty aineisto vahvistaa sen ennakkotiedon, ettei lasten taidetta tällä hetkellä tallenneta suomalaisissa museoissa juurikaan ja keskiöön informanttien puheessa nouseekin tallentamisen mahdollisuuksien pohdinta sekä museon kuvaaminen taiteen tekemisen ympäristönä. Moderna Museet valikoitui aineiston keruukohteeksi museon mittavan lasten taiteen arkiston vuoksi ja yleisötyön intendentti Maria Tauben esittelemät toimintamallit tarjoavat vaihtoehtoja ja näkökulmia suomalaisten museoiden käytäntöihin. Keräämässäni

aineistossa korostuu museoiden näkökulma lasten taiteen tallentamiseen. Museonäkökulman ohella pyrin pohdinnoissani tarkastelemaan tutkimuskysymyksiäni myös yleisemmällä tasolla, lasten taiteen tallentamisen ja tutkimuksen näkökulmasta.

Tutkielma on tehty osana Lasten ja nuorten taidekeskuksen hanketta *Lasten ja nuorten taiteen tallentaminen ja tutkimus*. Hankkeen tavoitteena on kartoittaa lasten ja nuorten tekemän taiteen aineistoja ja arkistoja, tuoda esiin tapoja aineistojen hyödyntämiseen sekä luoda verkosto, jossa lasten ja nuorten tekemää taidetta arkistoivat ja niiden hyödyntämisestä tutkimuksellisesti, taiteellisesti tai pedagogisesti kiinnostuneet tahot voivat kohdata. Laajempina hankkeen ja sen myötä syntyvien verkoston ja julkaisun tavoitteina on nostaa lasten ja nuorten arvostusta kulttuuriperinnön tuottajina, tuoda esille lasten ja nuorten tuottaman taiteen merkitystä ja arvoa sekä perustella heidän tekemänsä taiteen tavoitteellista tallentamista. Käytännössä hankkeen tavoitteet pyritään saavuttamaan kartoittamalla ja tuomalla esille jo olemassa olevia arkistoja sekä tarkastelemalla, millaista tietoa ne sisältävät ja millaisin menetelmin niitä on mahdollisuuksia hyödyntää. Lisäksi pyritään arvioimaan, millaista aineistoa tulisi tallentaa sekä pohtimaan aineistojen keräämiseen ja hyödyntämiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Hanke tarjoaa tutkielmalleni laajemman viitekehyksen ja liittää sen osaksi hankkeen puitteissa tehdyissä julkaisuissa käytyä laajempaa keskustelua lasten taiteen roolista ja merkityksistä nyky-yhteiskunnassa.

2. Kolme kotimaista museota ja näkökulma naapurista: Tutkielman taustaa

Olen tutkielmassani kiinnostunut taiteesta, jota museovieraat tekevät osana taidemuseokäyntiään. Keräsin tutkimusaineiston haastatteluina neljässä taidemuseossa (liite 1). Suomalaisista museoista aineistonkeruukohteinani ovat Ateneumin taidemuseo, nykytaiteenmuseo Kiasma ja HAM Helsingin taidemuseo, jotka ovat kaikki pitkän linjan yleisötyötä tuottavia laitoksia ja valtakunnallisesti suuria museoita, joiden voidaan olettaa toimivan esimerkkinä ja antavan suuntaviivoja myös muiden museoiden toiminnalle. Lisäksi keräsin aineistoa Tukholman Moderna Museetissa, jonka käytännöt tarjoavat hyvän vertailukohdan suomalaisista museoista keräämälleni haastatteluaineistolle ja näkökulmia jatkopohdintoihin.

Ateneum ja Kiasma ovat osa Kansallisgalleriaa. Ateneumin kokoelmat kattavat suomalaisen taiteen 1700-luvulta 1950-luvulle, minkä lisäksi kokoelmiin kuuluu runsas määrä kansainvälistä taidetta (Ateneumin taidemuseo 2019). Kiasma kerää kokoelmiinsa nykytaidetta taiteilijoilta, jotka ovat aloittaneet toimintansa 1960-luvulla tai sen jälkeen, painottaen suomalaisten ja Suomen lähialueilla toimivien taiteilijoiden töitä (Kansallisgalleria n.d.a). Molemmissa museoissa yleisötyöstä vastaa neljä vakituista työntekijää freelance-työpajaoppaiden kanssa. Ateneumista haastateltavanani oli museolehtori Erica Othman ja Kiasmasta museolehtori Tuija Rantala.

HAM:n kokoelmiin kuuluu 9000 taideteosta, mukaan lukien Helsingin kaupungin julkiset taideteokset. Kokoelmaa kartutetaan pääasiassa ajankohtaisella suomalaisella nykytaiteella sekä tapauskohtaisesti kansainvälisen taiteen ja vanhempien suomalaisten teosten osalta (Tanninen-Mattila ym. 2017). Haastattelin museolehtori Nanne Raiviota, joka vastaa HAM:n yleisötyöstä kahden muun museolehtorin, yleisötyön koordinaattorin ja freelance-oppaiden kanssa. Kiasma, Ateneum ja HAM valikoituivat aineistonkeruun kohteiksi, sillä ne ovat

kävijämääriltään Suomen suurimmat taidemuseot², minkä lisäksi ne järjestävät mittavan määrän yleisötyöksi luettavia tapahtumia vuosittain³. Kaikissa kolmessa museossa on toiminut yleisötyölle omistautunut museolehtori yli 20 vuoden ajan, joten museoiden henkilökunnan kokemusperspektiivi ja asiantuntemus yleisötyöhön liittyen on Suomen näkökulmassa mittava.

Tukholman Moderna Museet nousi esiin Ateneumin ja Kiasman museolehtoreiden haastatteluissa ja tarkemman selvittelyn tuloksena paljastui museon ylläpitämä mittava työpajassa syntyneen lasten taiteen arkisto. Museon kokoelmat kattavat ruotsalaista ja kansainvälistä modernia ja nykytaidetta 1900- ja 2000-luvuilta sekä valokuvia 1840-luvulta tähän päivään. Moderna Museet oli maailmanlaajuisesti yksi museopedagogiikan edelläkävijöistä avatessaan taidetyöpajan ensimmäisten museoiden joukossa 1960-luvulla ja pedagoginen ohjelmisto on edelleen tärkeä osa museon toimintaa. (Moderna Museet 2019a; Moderna Museet 2019b.) Haastattelin sähköpostitse museon yleisötyön intendentti Maria Taubea.

2.1. Museon työpaja taidekasvatuksen ympäristönä

Tyypillisesti museossa taidetta tehdään ohjatusti työpajassa. Taidetyöpajat ovat museokentällä varsin tuore⁴, joskin nykyään tunnettu ja kasvava ilmiö. Museoiden yleisötyön kysynnän ja tarjonnan kasvaessa yhä useammalla lapsella on tilaisuus osallistua työpajaan ja tehdä taidetta museossa. Museo on ympäristönä varsin poikkeava monesta muusta taiteen tekemisen ympäristöstä, mikä tekee siitä kiinnostavan ja huomionarvoisen ympäristön myös lasten taiteen tallentamista ajatellen.

---

² Vuonna 2017: Kansallisgalleria 794 119 kävijää, Helsingin kaupungin taidemuseo HAM 203 734 kävijää (Museovirasto 2018.)

³ Vuonna 2017: Kansallisgalleria 3347 tapahtumaa, Helsingin kaupungin taidemuseo HAM: 842 tapahtumaa (Museovirasto 2018.)

⁴ Uudet, museovieraan aktiivista roolia korostavat ajatukset levisivät museotalle 1970-luvulta lähtien muokaten museoiden pedagogisen toiminnan käytäntöjä ja päämääriä. Samalla vuosikymmenellä Ateneumin taidemuseon henkilökunta täydentyi Suomen ensimmäisellä museolehtorilla. (Levanto 2004, 29-31; Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2009, 299-300.)

Viivi Seirala on osana Suomen kuntaliiton ja opetus- ja kulttuuriministeriön Taidekasvatus 2011 -projektia (2012, 6) jaotellut lasten taidekasvatuksen ympäristöt kolmeen lohkoon sen perusteella, kuinka pitkäkestoisesta ja tavoitteellisesta taiteellisesta toiminnasta on kyse. Museon yleisötyö asettuu tässä jaossa taideharrastuksen lohkoon esimerkiksi teattereiden, orkestereiden ja kirjastojen yleisötoimintojen, vapaan sivistystyön, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen taidekasvatussisältöjen sekä lastenkulttuurikeskusten tarjoaman toiminnan ohella.

Seirala on sijoittanut taideharrastuksen sateenvarjon alle laajan ja monimuotoisen skaalan taidekasvatuksen ympäristöjä, eikä museon työpajatoiminta ole kaikin tavoin yhteneväistä muiden lueteltujen ympäristöjen kanssa. Luonnehdinta taideharrastuksen piirteistä kuitenkin kuvaa museon yleisötyötä hyvin. Seiralan mukaan taideharrastuksen parissa tapahtuva toiminta on lyhytkestoista ohjattua toimintaa, joka ei perustu yleiseen opetussuunnitelmaan ja jonka tuotoksia ei arvioida. Pyrkimyksenä on tarkoin säänneltyjen sisällöllisten tavoitteiden sijaan lisätä tiedon ja elämysten saavutettavuutta monimuotoisin keinoin. Museon yleisötyötä voi myös ainakin teoriatasolla kuvailla kaikille avoimeksi taideharrastuksen mahdollisuudeksi, siinä missä moni muu harrastus edellyttää pidempiaikaista sitoutumista tai on esimerkiksi iän tai taitotason mukaan rajattua.

Työpajassa toimiminen tarjoaa museoyleisölle sellaisia osallistumisen mahdollisuuksia, joita muut museon yleisötyön eivätkä juuri muiden taideharrastustenkaan toimintamuodot suoraan sivua. Työpajatoiminnan keskiössä on museossa nähtyjen taideteosten ja oman tekemisen välinen yhteys. Taideteosten synnyttämiä kokemuksia käsitellään itse tekemällä ja uutta luoden. Museopedagogiikan tavoitteiksi listataan yleisesti esimerkiksi aktiivisuuteen, vuorovaikutukseen ja omien tulkintojen tekemiseen rohkaiseminen sekä henkilökohtaisten merkitysten löytäminen taiteesta. Työpajassa vuorovaikutus taiteen kanssa on konkreettista ja ilmenee visuaalisena. Lähtökohtana on kävijän oma toiminta, taiteellinen ilmaisu, jolle museon henkilökunta, tilat ja ohjelmisto yhtäältä luovat puitteet ja toisaalta tarjoavat rajat. (Othman 2004, 79-80.)

Kaikissa neljässä museossa, joista keräsin aineistoa, työpajatoiminta on keskeinen osa yleisötyötä. Suurimmat lapsijoukot museot tavoittavat koulu- ja päiväkotiryhmille suunnattujen opastusten ja työpajojen kautta, mutta mahdollisuuksia itse tekemiselle on myös muita. Sekä Ateneumissa, Kiasmassa että HAM:ssa järjestetään kaikille avoimia lauantaityöpajoja sekä lapsille ja perheille suunnattuja tapahtumia, joissa museossa syntyneitä ajatuksia tuodaan näkyväksi itse taidetta tehden. Lisäksi HAM:n Raivion mukaan museon työpajatilassa on tarjolla näyttelyihin liittyvä omatoimitehtävä välineineen aina silloin, kun siellä ei ole ohjattua toimintaa.

Ateneumin Othmanin ja HAM:n Raivion mukaan viimeisen kymmenen vuoden kuluessa yhä useammin myös näyttelytiloihin on suunniteltu toiminnallisia tiloja, joissa yleisö voi ilman ohjausta esimerkiksi piirtää tai tunnustella näyttelyyn liittyviä esineitä. HAM:ssa tällainen tila oli rakennettu esimerkiksi vuonna 2018 esillä olleeseen Graffiti-näyttelyyn, jonka näyttelytilassa sai kokeilla oman tagin⁵ tekemistä. Tuija Rantalan mukaan Kiasmassa yleisötyötä on viety yhteistyössä Helsingin varhaiskasvatusviraston kanssa myös ulos museon seinien sisältä hankkeessa, jossa Kiasman oppaat jalkautuivat pitämään taidetyöpajoja päiväkodeissa ympäri Helsinkiä. Moderna Museetin yleisötyön ohjelmistoon kuuluu myös lapsille suunnattuja pidempikestoisia taidekursseja.

Tutkimieni museoiden yleisötyön tavoitteet ovat keskenään samansuuntaisia ja mukailevat yleisesti määriteltyjä yleisötyön ja museopedagogiikan pyrkimyksiä. Museolehtorien puheessa korostuvat teemat, jotka liittyvät yksittäisen kävijän museokokemuksen rikastuttamiseen ja syventämiseen. Kiasman Rantalan mukaan museon yleisötyö pyrkii madaltamaan kynnystä nykytaiteen kohtaamiseen ja olemaan apuna taiteen tuottamien kokemusten käsittelyssä. HAM:n Raivio ja Ateneumin Othman toteavat pyrkivänsä tarjoamaan mahdollisimman monipuolisia välineitä teksteistä ja puheesta esimerkiksi videoihin, joihin museovieraat voivat tarttua saadakseen kosketuspintaa taiteeseen.

---

⁵ Tagi tai tägi on graffitimaalarin nimimerkki tai nopeasti tussilla tai spraymaalilla kirjoitettu signeeraus (Helsingin taidemuseo HAM 2018).

Raivio korostaa museovieraiden tarpeiden moninaisuutta, johon yleisötyön on pyrittävä vastaamaan. Kaikki museovieraat eivät kaipaa näyttelyn seinätekstien tai tietovihkojen ohella muuta vuorovaikutusta museossa, mutta toisaalta moni nauttii esimerkiksi työpajan synnyttämistä luovuuden ja onnistumisen elämyksistä. Myös Othman korostaa työpajan erityisyyttä konkreettisten kokemusten tarjoajana. Työpajassa oma tekeminen antaa kokemuksen siitä, mitä taide on, kuinka sitä voi lähestyä ja kuinka sen voi kokea. Kiasman Rantalan mukaan työpaja tarjoaa mahdollisuuden inhimillisen kulttuurin kohtaamiseen ja läpikäymiseen sekä taiteen herättämässä keskustelussa mukana olemiseen oman tekemisen kautta.

Työpajan merkityksestä osana museon yleisötyötä ovat kirjoittaneet esimerkiksi älykkyystutkijat Jessica Davis ja Howard Gardner (1999, 101), jotka erittelevät museossa tapahtuvaa oppimista viiden ikkunan teorialla. Ikkunat kuvaavat eri älykkyuden osa-alueiden saamia ärsykeitä, joiden kautta erilaiset oppijat voivat löytää mielekkäitä ja itselleen parhaiten sopivia oppimisen väyliä. Davisin ja Gardnerin mukaan taideteoksia voi tarkkailla narratiivisesta, tilastollisesta, faktatietoon keskittyvästä, esteettisestä ja kokeilevasta näkökulmasta. Työpaja asettuu vahvasti kokeilija-ikkunan alle tarjoamalla museovieraalle mahdollisuuden oivaltaa itse tekemällä, valita lähestymistapansa itse ennalta ohjattujen näkökulmien sijaan ja tehdä oivalluksensa näkyväksi. Eileen Hooper-Greenhill (2007, 120-123, 144-145) on todennut tutkimuksissaan, että sekä museossa vierailevien kouluryhmien opettajat että oppilaat ovat kokeneet yhdeksi museovierailun merkittävimmistä anneista juuri kokeilemisen mahdollisuudet sekä luovuuden ja inspiraation tarjoamisen, jossa työpajatoiminnalla on suuri rooli.

Työpajojen sisällöt ovat kaikissa museoissa jollain tavalla yhteydessä esillä oleviin näyttelyihin ja toiminnan tavoitteet tukevat yleisötyön pyrkimyksiä taiteen kohtaamiseen ja museovierailun syventämiseen liittyen. Museolehtorien näkemykset sivuavat Marjo Räsänen kuvallisen käsitteellistämisen teoriaa. Räsänen nimittää kokemukselliseksi taiteen tulkinnaksi museon työpajassakin tapahtuvaa näyttelyssä nähdyn taideteoksen ja katsojan välistä vuorovaikutusta. Kokemuksellinen taiteen tulkinta johtaa työpajassa usein taiteelliseen tuottamiseen,

kuvalliseen käsitteellistämiseen, jossa nähtyä taidetta pyritään ymmärtämään luomalla kuvia, jotka keskittyvät teoksen tulkinnallisten ideoiden ilmaisemiseen. (Räsänen 2000, 19.) Haastattelemani museolehtorien puheessa korostuu se, että työpajatoiminnan lähtökohdat ovat näyttelyn taiteilijoissa, teoksissa tai teemoissa, mutta pyrkimyksenä ei ole taiteilijoiden jäljittely, vaan omien ajatusten ilmaiseminen.

Esimerkkinä tästä Tuija Rantala mainitsee Kiasmassa keväällä 2018 yhtä aikaa esillä olleet Vladislav Mamyshev-Monroen ja Grayson Perryn näyttelyt sekä Itämeren alueen nykytaidetta esitelleen Meno-paluu -kokoelmanäyttelyn. Näyttelyitä yhdistävä teema oli identiteetin tutkaileminen taiteen keinoin: Mamyshev-Monroe muuntautuu taiteessaan historiallisiksi henkilöiksi ja tarinoiden sankareiksi, Perryn teoksissa esiintyy usein hänen alter egonsa, naispuolinen Claire ja useat Meno-paluu-näyttelyn taiteilijat pohtivat taiteen kautta baltialaisuuttaan ja Baltian syntyä 1980- ja 1990-luvuilla. (Kansallisgalleria n.d.b) Identiteetti-teema näkyi lasten ja nuorten työpajoissa monin tavoin, esimerkiksi naamioiden askarteluna, varjokuvien tekemisenä eri rooleissa sekä oman kuvan muokkaamisena toisenlaiseksi, vaikka pelihahmoksi. Taube korostaa Moderna Museetin työpajojen prosessimuotoista rakentumista. Työskentelyn keskiössä on luova taiteellinen tekeminen ja tulkitseminen sen sijaan, että pyrkimyksenä olisi tietynlainen valmis lopputulos. Tutkimisen, tulkintojen ja luovuuteen kannustamisen kautta yleisölle pyritään tarjoamaan onnistumisen ja löytämisen elämyksiä.

Toisena työpajatoiminnan lähtökohtana haastatteluissa nousee esiin jonkin konkreettisen taidon opettaminen. HAM:ssa on Raivion mukaan tarjolla kuvataiteen teoriaan pohjautuva työpajakokonaisuus, joka on suunniteltu koulujen ilmaisemien tarpeiden mukaan. Työpajoissa tutustutaan HAM:n noin puolivuositain vaihtuvaan kokoelmanäyttelyyn esimerkiksi värien sekoittamisen, perspektiivin kuvaamisen tai kasvojen piirtämisen näkökulmasta. Pajat ovat Raivion mukaan kasvattaneet suosiotaan, sillä koulujen resurssit taidevälineiden hankkimiseen ovat pienentyneet, eikä alakoulun opettajilla välttämättä ole mahdollisuuksia perehtyä erilaisiin kuvataiteen menetelmiin. Myös Ateneumin työpajoilla on usein opetuksellisia lähtökohtia. Pajassa voidaan keskittyä esimerkiksi opettelemaan jotakin määrättyä kuvataiteen tekniikkaa tai abstraktimmalla tasolla kokeilla Taubenkin esiin nostamaa prosessimaista työskentelyä.

Tuija Rantalan mukaan Kiasman työpajojen painotus ei ainakaan vielä ole taiteen tekemisen teknisessä puolessa. Myös hän nostaa kuitenkin esiin koulujen heikentyneet taideopetuksen resurssit ja pohtii, siirtyykö vastuu taideopetuksen antamisesta tulevaisuudessa enemmän taidemuseoiden hartioille. Opetuksellisissa museoiden työpajasisällöissä näkyy varmasti koulujen rajallisten resurssien ohella myös museoiden tarve vastata 2014 julkaistussa opetussuunnitelmassa korostuvan ilmiöpohjaisen ja monialaisen oppimisen myötä lisääntyvään koululaisille suunnatun yleisötyön kysyntään tuomalla esiin museon mahdollisuuksia oppimisen paikkana. Vaikka museot pyrkivätkin vastaamaan koulujen tarpeisiin, toiminnan taustalla vaikuttavat koulujen toiveiden ohella ensisijaisina museoiden omat tavoitteet. Haastatteluissa nousee esiin myös henkilökunnan kasvatuksellinen osaaminen, mutta yleisötyön keskiössä ovat taide- ja museoalan näkemykset, jotka vaikuttavat esimerkiksi työpajasisältöihin liittyviin valintoihin ja rakentavat museosta omanlaistaan taiteen tekemisen paikkaa.

Työpajassa tekemisen kautta mahdollistuva vuorovaikutus taiteen ja museossa vierailevan lapsen välillä on mielenkiintoista ja yhteydessä moniin tämän hetken kasvatusnäkemuksiin. Kasvatustieteilijä Gert Biesta (2017, 80-81, 117-119) näkee taiteen luontevana väylänä vuorovaikutukseen ympäröivän todellisuuden kanssa. Biesta tarkastelee olemassaolon kysymyksiä pään, sydämen ja käsien, toisin sanoen ajattelun, tunteiden ja tekemisen kautta. Kaikki kolme väylää ovat taiteessa läsnä, mutta erityisesti käsillä tekemisen kautta tapahtuva konkreettinen dialogi ajan ja materiaalin kanssa sekä taiteen herättämät tunteet tekevät Biestan mukaan taiteesta merkityksellistä olemassa olomme kannalta ja voivat syventää suhdettamme ympäröivään maailmaan. Taiteellinen ilmaisu antaa synnyttää lapselle kokemuksen tekijyydestä ja vuorovaikutuksesta. Ajatus tekemällä oppimisesta muotoutuu ja päivittyy yhä, mutta sen juuret ovat 1900-luvun alussa John Deweyn teorioissa. Dewey esitti oppimisen käynnistyvän ja abstraktien ajatusten saavuttavan merkityksen vasta konkreettisen kokeilemisen myötä ja määritteli yhdeksi taidekasvatuksen tehtäväksi esteettisen ilmaisun ja havainnon harjoittamisen taidetta itse tekemällä. (Bourke 2016, 14-15; Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2009, 311; Väkevä 2004, 155-157.)

2.2. Tallentamista tutkimassa

Lasten museokontekstissa tekemää taidetta ei tiettävästi ole tallennettu Suomessa järjestelmällisesti eikä tutkittu juurikaan. Olen käyttänyt tutkielmani taustamateriaalina Lasten ja nuorten taidekeskuksen sähköisesti tekemää ennakkokartoitusta (Arkistokartoitus 2017), jossa selvitettiin tahoja ja toimijoita, esimerkiksi museoita, oppilaitoksia, yhdistyksiä, arkistoja ja tiedelaitoksia, jotka ovat tallentaneet lasten taidetta joko järjestelmällisesti tai epämuodollisesti.

Ennakkokartoituksen mukaan ainakin Oulun ja Porin taidemuseoissa on tallennettu satunnaisia museon työpajoissa syntyneitä teoksia. Oulussa tallennettuna on yksittäinen lasten tekemä installaatio. Porissa lasten yksittäisissä työpajoissa ja Taidetta Ympäri ja Ämpäri - ympäristötaideohjelmassa tekemää taidetta on tallennettu teoksina ja valokuvina satunnaisesti ja ilman järjestelmällistä suunnitelmaa tai luettelointia. Taidemuseoiden lisäksi Salon elektroniikkamuseossa on tallennettuna lasten museossa rakentamia robotteja ja Lottamuseossa piirustuskilpailulla kerättyjä kuvia pikkulotta-aiheesta. Myös useat kulttuurihistorialliset museot ovat ilmoittaneet kokoelmiinsa kuuluvasta lasten taiteesta, mutta aineistosta ei käy yksiselitteisesti selville, koostuuko tallennettu aineisto lasten museossa tekemistä vai museoon tallennetuista, muualla tehdyistä kuvista. (Arkistokartoitus 2017.)

Taidemuseoissa syntyvän lasten taiteen tallentamista on mahdollisuus lähestyä monesta näkökulmasta, mutta koin luontevimmaksi kerätä tietoa museolehtoreilta, jotka ovat jatkuvasti tekemisissä museon työpajassa syntyvien teosten kanssa ja vaikuttavat työpajojen sisältöihin, taiteen tekemisen mahdollisuuksiin ja toiminnan käytäntöihin tekemillään valinnoilla. Yleisötyön ammattilaiset ovat myös todennäköisimmin henkilöitä, jotka ovat tallentaneet tai voisivat tulevaisuudessa tallentaa museossa syntyvää lasten taidetta, joten heidän näkemyksensä aiheesta ovat merkittäviä myös käytännön tallentamismahdollisuuksien näkökulmasta.

Keräsin aineiston teemahaastatteluina ja sähköpostihaastatteluna kesä-marraskuussa 2018. Nauhoitin teemahaastattelut ja materiaalia kertyi 3 tuntia 20 minuuttia. Litteroin nauhoitteet aineiston analyysia varten, minkä lisäksi käänsin ruotsiksi tehdyn sähköpostihaastattelun tekstiaineiston suomeksi. Tein suullisesti haastattelemieni museolehtorien kanssa kirjalliset haastattelusopimukset materiaalin jatkokäytöstä. Sähköpostihaastattelun yhteydessä avasin tutkielmaprosessia ja vastausten jatkohyödyntämistä, mihin vastaaja sitoutui haastatteluun osallistumalla.

Teemahaastattelu tuntui luonteelta tiedonkeruumenetelmältä joustavuutensa ansiosta. Haastateltavien vastauksissa oli jo haastatteluvaiheessa havaittavissa runsaasti yhtäläisyyksiä, mutta toisaalta sain runsaasti tietoa myös museokohtaisista tai henkilökohtaisista ajatuksista ja käsityksistä, jotka mahdollistavat uusia näkökulmia tutkimusaiheeseen ja tuovat esiin sitä, ettei tutkimuskysymykseeni ole olemassa, eikä tarpeen löytää yksiselitteistä oikeaa vastausta. Aktiivinen vuorovaikutus tutkittavien kanssa haastattelujen yhteydessä tarjosi myös mahdollisuuksia syventävien ja selventävien lisäkysymysten esittämiseen puolin ja toisin, mikä osoittautui tärkeäksi esimerkiksi taidealan moniselitteisten käsitteiden kohdalla. Tiedostin jo ennen haastattelujen tekemistä esimerkiksi *lasten taide* -käsitteen monet tulkintamahdollisuudet ja tarpeen selventää haastateltaville, mihin käsitteellä tässä tutkielmassa viitataan.

Moderna Museetin Taubea haastattelin sähköpostitse. Ilman fyysistä kohtaamista saamani informaatio on luonteeltaan melko erilaista kuin muu, kasvokkain haastatteleamalla keräämäni aineisto. Kirjalliset haastatteluvastaukset ovat selkeästi jäsenneiltyjä ja melko lyhyitä, eivätkä sisällä juurikaan pohdiskelua tai sivujuonteita vaikka haastattelurunko koostuikin avoimista kysymyksistä, jotka jättivät vastaajalle tilaa monien näkökulmien ja uuden tiedon esiin tuomisen omin sanoin. Haastattelu tehtiin ruotsin kielellä, joka ei ole oma äidinkieleni, joten on mahdollista, etten osaa analysoidessani huomioida pieniä kielellisiä nyansseja. Koen kuitenkin, että Taubelta kerätty aineisto toimii hyvin tarkoituksessaan, tarjoamassa poikkeavan näkökulman suomalaisten museolehtorien ajatuksiin ja museoiden käytäntöihin lasten taiteen tallentamiseen liittyen.

Rakensin teemahaastattelun rungon (liite 2) neljän teeman ympärille: lasten taiteen tallentaminen taidemuseossa, taidemuseon työpaja sosiokulttuurisena viitekehyksenä, henkilökohtaisena viitekehyksenä sekä fyysisenä viitekehyksenä. Pyrin teemojen avulla paitsi keräämään suoraan tietoa nykyisistä lasten taiteen tallentamisen käytännöistä ja museolehtorien ajatuksista tallentamiseen liittyen, myös luomaan laajemmin kuvaa siitä, millainen ympäristö taidemuseo on taiteen tekemiselle. Laveamman tarkastelun kautta halusin muodostaa kuvan lasten museossa tekemän taiteen laadusta ja siten löytää näkökulmia sen tallentamistarpeen ja -perusteiden pohdintaan. Tämä näkökulma muodostui tutkielman edetessä olennaiseksi, kun vahvistui, ettei lasten taidetta tallenneta tällä hetkellä museoissa juurikaan. Moderna Museetin Maria Tauben kanssa käymäni sähköpostihaastattelun kysymykset (liite 3) painottuivat tallentamisen käytäntöihin, sillä oli etukäteen tiedossa, että häneltä on saatavilla niiden suhteen runsaasti informaatiota.

Teemahaastattelulla kerättyä aineistoa oli luontevaa lähestyä myös analyysivaiheessa teemoittelemalla. Jo haastattelujen aikana museolehtorien puheessa alkoi hahmottua selkeitä yhtäläisiä ja toistuvia teemoja, jotka antoivat suuntaviivoja analyysille. Toisaalta esiin nousivat myös eri museoita erottavat piirteet, jotka ilmentävät aineistossa museoiden yleisöyön moninaisia käytäntöjä ja alan ammattilaisten näkemyseroja. Etenkin Tauben avaamat Moderna Museetin lasten taiteen arkiston toimintaperiaatteet, tavoitteet ja perusteet poikkeavat suomalaisten museoiden näkemyksistä niin selvästi, että vertailu tarjoaa analyysille uusia näkökulmia, joiden kautta on yhtäältä mahdollista korostaa ja ymmärtää, toisaalta haastaa ja arvioida muussa aineistossa esiintyviä toistuvuuksia. Moderna Museetin käytännön esimerkit rikastuttavat ja syventävät pohdintaa lasten museossa tekemän taiteen tallentamistarpeista Suomessa sekä haastavat ja ovat haastettavina vertailtaessa suomalaisten museolehtorien ajatuksiin.

Vaikka aineisto jäsentyi suhteellisen selkeästi ja haastateltavien puheessa toistui teemoja, jotka synnyttivät analyysille polkuja, koen aineiston läpikäynnin olleen hyvin kehämäistä. Palasin haastatteluaineistoihin lukuisia kertoja analyysin edetessä eri näkökulmiin keskittyen ja

taustamateriaaleihin peilaten. Nykyhermeneutiikkaan vaikuttanut Hans-Georg Gadamer (2004, 117-124) on kuvaillut, että tällaisessa kehämäisessä hermeneuttisessa analyysissä tieto rakentuu aiemman informaation ja uuden aineiston vuoropuhelussa, eikä lopputuloksena tai pyrkimyksenäkään ole absoluuttisen tiedon tuottaminen vaan tulkintojen tekeminen. Kuvaan analyysissä lasten taiteen tallentamisen tämän hetkistä tilannetta tutkimuskohteena olleissa yksittäisissä museoissa ja pohdin saamani tiedon ja aiemman tutkimuksen valossa tallentamisen tulevaisuuden mahdollisuuksia. Tulokset ovat aikaan ja paikkaan sidottuja ja niitä on mahdollista hyödyntää avauksina tai näkökulmina jatkotutkimukselle lasten museossa tekemään taiteeseen ja sen tallentamiseen liittyen.

Jo haastatteluvaiheessa ja myöhemmin aineistoa läpikäydessäni pohdin tutkielmani fokusta. Kun ennakkotieto siitä, etteivät taidemuseot tallenna lasten tekemää taidetta tällä hetkellä järjestelmällisesti, vahvistui haastatteluvaiheessa, totesin, ettei ole hedelmällistä keskittyä vain siihen, mikseivät museot koe tallentamista tärkeäksi. Käyn seuraavaksi läpi tallennuksen nykytilaa kohteenani olevissa taidemuseoissa. Koen, että tämä osion rooli on toimia johdatteluna pohdinnalle siitä, mitkä ovat tallentamisen tulevaisuudennäkymät ja -mahdollisuudet.

3. Satunnaista ja sattumaa: Tallentamisen nykytila

Vaikka museoiden yleisötyöllä on lukuisia yhteisiä pyrkimyksiä ja tavoitteita, jokaisen museon painotukset ja toimintamallit ovat oman laisensa. Ennakkotietojen perusteella oli odotettavissa, ettei lasten museossa tekemää taidetta juurikaan tallenneta suomalaisissa museoissa, joten tallentamisen käytäntöjen ohella selvitin myös yleisemmällä tasolla haastateltavieni ajatuksia ja mielipiteitä tallentamiseen liittyen. Kysyin, tallennetaanko museossa lasten tekemää taidetta ja mitkä ovat perusteet tallentamiselle tai tallentamatta jättämiselle. Lisäksi pyysin haastateltavia pohtimaan, pitäisikö työpajoissa syntyvää taidetta tallentaa nykyistä järjestelmällisemmin.

Museolehtorien ajatukset jakaantuivat yhtäältä kuvauksiin siitä, millä tavoin ja mihin tarkoituksiin lasten tekemää taidetta tallennetaan ja toisaalta kuvauksiin siitä, miksei sitä tallenneta enempää. Näiden otsikoiden alle jäsenyi edelleen alateemoja, jotka selittävät tilannetta syvemmin. Tallentamista perusteleviksi alateemoiksi muotoutuivat museosta ulos suuntautuvat markkinointitarpeet sekä museon sisäinen yleisötyön dokumentointi. Kolmantena, hieman muista poikkeavana alateemana esiin nousi se, että joidenkin työpajojen luonteeseen kuuluu, että niissä syntyneet teokset jäävät museolle vaikka niitä ei erityisesti ole tarkoituksena tallentaa tai hyödyntää myöhemmin.

Museon tarpeiden rinnalla haastatteluissa nousi esiin haasteita ja suoranaisia esteitäkin tallentamiselle, jotka asettuvat kolmen selkeän otsikon alle. Selkeimpänä yksittäisenä syynä lasten taiteen tallentamatta jättämiselle museolehtorit nostivat esiin museon puutteelliset resurssit niin taiteen tallentamisen edellyttämän henkilöstön kuin säilytystilojen suhteen. Syvemmissä pohdinnoissa esiin nousivat myös tallentamiseen liittyvät eettiset ja lailliset kysymykset sekä tallentamisen syiden ja museopedagogiikan tavoitteiden välinen suhde, jotka ovat osin limittäisiä resurssipuutteen kanssa tai jopa syitä sille, ettei museoilla ole resursseja tallentamiselle.

3.1. Tallentamista tarpeen mukaan

Kartoitin haastattelujen aluksi sitä, millaisia käytäntöjä museoissa on työpajoissa syntyvän taiteen tallentamiselle tällä hetkellä ja mihin tallennettua aineistoa hyödynnetään. Pohdin haastattelurunkoa laatiessani, millaisia erityisiä seikkoja on huomioitava, kun tallennetaan lasten tekemää taidetta. Tallentamisnäkökulmasta kiinnostavaa on esimerkiksi se, kuka tekee päätöksen tallennettavasta aineistosta. Taiteen tarkastelu ja teoksille merkitysten antaminen sisältävät aina katsojan tekemiä tulkintoja, jotka ovat riippuvaisia esimerkiksi katsojan elämäkokemuksista ja häntä ympäröivästä kulttuurista. Tulkintojen kautta taiteelle muodostuu myös jonkinlainen arvo ja tämä arvo on olennaisesti läsnä myös lasten taiteen tarkastelussa, tutkimuksessa ja päätöksissä siitä, millaisia lasten luomia jälkiä ylipäättään tallennetaan myöhempää tarkastelua ja tutkimusta varten.

Tallennus- ja tutkimusnäkökulmasta lasten taidetta tarkastelee lähes poikkeuksetta aikuinen. Aikuinen katsoo lapsen tekemää teosta aina eri aikakauden silmälasien läpi. Taidehistorioitsija Jonathan Fineberg (2006, 1-2) toteaa, että lasta ja aikuista erottava aikakausi ei ole niinkään historiallinen vaan ontogeneettinen, siis yhteydessä biologisen, kognitiivisen ja sosiaalisen kehityksen eroihin. Aikuinen tarkastelee lasta omasta perspektiivistään, usein mieltäen itsensä lapsen toiminnan ymmärtäjäksi, selittäjäksi tai tulkiksi. Tämän päivän aikuinen ei kuitenkaan välttämättä näe tämän päivän lapsen tekemässä kuvassa merkityksellisinä samoja asioita, kuin lapsi. (Saarnivaara 2000, 78-79.)

Aikuisen suhdetta lapsen tuottamaan kuvaan on pohtinut myös esimerkiksi Päivi Setälä lasten valokuvailmaisua käsittelevässä väitöskirjassaan (2012). Setälä tarkasteli usein leikilliseksi kokeiluksi miellettyjä lasten ottamia valokuvia uuden lapsuuden tutkimuksen näkökulmasta, pyrkien tunnistamaan lapsen aktiivisen toimijuuden tapoja aikuisten maailmassa ja aikuisten luomien laitteiden, kuten kameran, äärellä sekä tiedostamaan oman roolinsa aikuisena katsomassa lasten tuottamaa kuvaa. Setälä pyrki tutkimuksessaan alleviivaamaan lapsen oman tulkinnan ainutlaatuisuutta, hyväksymään, että osa lapsen maailmasta jää aina aikuisen saavuttamattomiin ja huomioimaan lapsuuden erityispiirteet tehdessään valokuvista tulkintoja. (Setälä 2012, 18-32.) Lasten taidetta tutkittaessa ja tarkasteltaessa, vaikkapa tallentamiseen

liittyviä valintoja tehtäessä, on tiedostettava siis aikuisen katse, jonka hän luo lapsen tekemään kuvaan ympäröivän kulttuurin ja omien kokemustensa muodostamien silmälasien läpi.

Lasten tekemän taiteen tallentamiseen liittyy pedagogisten näkökulmien ohella myös toinen museoiden perustehtävä: kokoelmatyö. Kun lasten taidetta tallennetaan, syntyy jonkinlainen kokoelma. Juhani Kostetin mukaan kokoelmien keskeisin merkitys on niiden sisältämässä tiedossa. Kokoelmalla on tärkeää olla toiminta-ajatus, kokoelmapolitiikka, joka luo perustan kokoelman muodostamiselle ja kartuttamiselle. Yhteiskunnallisesti hyvällä kokoelmalla on selkeä profiili: se palvelee määrättyä tarkoitusta ja on sisällöltään kattava. (Kostet 2007, 136-155.) Kostetin kuvailua vastaavat asiat ovat huomionarvoisia myös työpajassa syntyvän taiteen tallentamista ajatellen: Minkälaisen kokonaisuuden tallennettu lasten taide muodostaa? Mitä informaatiota kulttuuristamme, yhteiskunnastamme ja kuvan tehneen lapsen merkittäväksi kokemista asioista tallennettavaksi valikoidut teokset välittävät?

Näitä tallentamisen perusteita selvittääkseni tiedustelin haastattelussa museolehtoreilta, missä määrin museossa tallennetaan lasten työpajassa tekemiä kuvia, kuka päättää, mitkä teokset tallennetaan, tallennetaanko museoon alkuperäiset teokset vai esimerkiksi valokuva niistä ja mihin tallennettuja teoksia hyödynnetään. Lisäksi kysyin lapsen oman näkökulman tallentamismahdollisuuksia esiin tuodakseni myös, minkälaisia kontekstitietoja teosten yhteyteen liitetään. Keräämäni aineisto vahvistaa ennako-oletuksen siitä, ettei lasten museossa tekemää taidetta juurikaan tallenneta suomalaisissa museoissa, eikä näin ollen tallentamisen periaatteista, kuten kuvien muodostaman kokoelman toiminta-ajatuksesta tai kontekstitietojen keräämisestä ole myöskään linjauksia. Museolehtorien haastatteluista ilmenee, että lasten taidetta tallennetaan tällä hetkellä satunnaisesti tarpeisiin eikä tallennettujen aineistojen määrästä ja laadusta ole luetteloitua tietoa.

HAM:ssa tallennetaan Nanne Raivion mukaan lasten työpajoissa tekemiä teoksia ja työskentelyprosessia silloin tällöin valokuvaten museon omaan kuvitus- ja markkinointikäyttöön esimerkiksi verkkosivuille ja mainoksiin. Myös Ateneumin Erica Othmanin mukaan niin taideprosessia kuin valmiita teoksiakin valokuvataan toisinaan. Kuvia

hyödynnetään lähinnä museon omana dokumentaationa yleisötyöstä ja siitä millaisia työpajoja eri-ikäisille on eri aikoina järjestetty.

Kiasman Tuija Rantalan mukaan lasten työpajoissa tekemää taidetta on tallennettu jonkin verran, pääasiassa museon reilu 20 vuotisen historian alkuaikana. Nykyään työpajoista tallennetaan lähinnä tehtävänanto Ateneumin tapaan dokumentaationa yleisötyöstä. Rantala toteaa, että joistakin taidepajoista ja -projekteista jää museolle valokuvia tai lasten tekemiä töitä, vaikkei niitä erityisesti ole suunniteltu tallennettaviksi. Esimerkiksi ARS17-näyttelyn työpajassa luotiin 3D-tekniikalla Minecraft-hahmoja⁶, joista koottu digitaalinen kokonaisuus jäi museolle. Vuonna 2018 Taidetestaajat-hankkeen⁷ yhteydessä taiteilija Heidi Lunabba piti kahdeksaluokkalaisille työpajoja, joissa pohdittiin sukupuoli-identiteettiä piirtämällä sekä kirjaamalla ylös omassa elämässä tärkeiksi koettuja asioita. Lunabba kokosi nuorten työt yhtenäiseksi teokseksi museon työpajatilaan. Rantalan mukaan teokset jätettiin museoon, sillä niiden tarkoituksena oli toimia työpajojen ajan viesteinä aiemmin työpajaan osallistuneilta nuorilta seuraaville. Työpajojen päätyttyä teoskokonaisuus jäi Kiasmaan, mutta sen jatkohyödyntämiseen ei ole suunnitelmia. Yhdeksi mahdolliseksi kuvien käyttökohteeksi Rantala mainitsee HAM:n tapaan kuvituksen esimerkiksi työpajaa tai Taidetestaajat-hanketta esiteltäessä.

Museolle joka tapauksessa jäävät lasten teokset muodostavat kiinnostavan poikkeaman, joka kuvaa hyvin sitä, ettei teosten tallentamisesta ole olemassa mietittyjä käytäntöjä. Vaikka joidenkin työpajojen luonteeseen kuuluu, että siellä syntyneet teokset jäävät museoon, niiden hyödyntämisestä tai sijoittamisesta pajan päätyttyä ei ole suunnitelmaa. Nämä teokset ovat

---

⁶ Minecraft on ruotsalaisen Mojang AB:n videopeli, jossa seikkaillaan kolmiulotteisessa pelimaailmassa ja luodaan rakennelmia kuutioiden avulla. Pelillä on kymmeniä miljoonia pelaajia kuukausittain. (Mojang n.d.)

⁷ Taidetestaajat on Suomen lastenkulttuurikeskusten liiton Suomen kulttuurirahaston ja Svenska kulturfondenin rahoituksella organisoima hanke, jossa kaikki Suomen kahdeksaluokkalaiset kutsutaan kolmen lukuvuoden ajan, vuosina 2017-2020 vierailulle kahteen kulttuurikohteeseen, esimerkiksi taidenäyttelyyn, teatteriin tai konserttiin. Hankkeen tavoitteena on tehdä taiteesta helposti lähestyttävää ja tarjota elämyksiä myös sellaisen taiteen parissa, johon nuoret eivät muuten saisi kosketusta. Taidevierailuita syvennetään ennakko- ja jälkitehtävillä, joiden kautta nuoret voivat jakaa ajatuksiaan ja tuoda äänensä kuuluviin. (Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto n.d.)

myös esimerkki siitä, millaisia aineistoja museot voisivat hyvin matalalla kynnyksellä tallentaa järjestelmällisemmin.

Poikkeavia näkökulmia tarjoavat myös Moderna Museetin Tauben vastaukset lasten taiteen arkiston käytäntöihin liittyen. Tauben mukaan Moderna Museetin työpajoja ohjaavat taidekasvattajat valitsevat lasten taiteen arkistoon tallennettavat teokset puhtaasti visuaalisin perustein. Olennaista on, ettei tallennettavaksi valita ainoastaan kuvataiteellisesti erityisen lahjakkaiden lasten teoksia, vaan monipuolinen otanta työpajassa vierailevien lasten kuvista. Tallennettujen teosten joukossa on esimerkiksi huomattava määrä pikkulasten tekemiä piirustuksia, jotka ehkä helposti saatettaisiin sivuuttaa tallennettavia teoksia valittaessa aikuisen silmin suttuisen tai satunnaisen luonteensa vuoksi. Olennaista Moderna Museetin arkistossa on myös se, että sinne tallennetaan aina alkuperäinen teos, ei esimerkiksi valokuvaa siitä. Vaikka tallennusta tehdään ja sen käytäntöjä on mietitty, tallentaminen ei ainakaan Tauben kertoman perusteella ole erityisen järjestelmällistä, sillä esimerkiksi tarkkaa tai edes suuntaa antavaa tietoa arkistoon tallennettujen teosten määrästä ei ole.

Vaikka tallentaminen ei suomalaisissa museoissa olekaan osa arkea, haastateltavat suhtautuvat ajatukseen työpajassa syntyvien teosten laajemmasta ja järjestelmällisemmästä tallentamisesta pääpiirteissään positiivisesti. Tallentamisen hyödyiksi he nimeävät etenkin mahdollisuuden hyödyntää lasten luomia kuvia tutkimuksessa. Esimerkiksi Ateneumin Othmanin mukaan pitkältä ajalta tallennetuista kuvista olisi kiinnostavaa tutkia lasten kuvallisen ilmaisun muuttumista ajan myötä. HAM:n Raivio nostaa esiin, että voisi olla yhteiskunnallisesti ja kulttuuriperinnön näkökulmasta kiinnostavaa tallentaa taidemuseovieraiden tekemää taidetta ja niihin sisältyviä muistoja. Raivion ajatuksissa nousee myös esiin ajatus työpajassa syntyneiden kuvien ja näyttelyssä esillä olevan taiteen vuorovaikutuksesta. Hän toteaa, että olisi kiinnostavaa tallentaa museon kokoelmaan kuuluvien teosten rinnalle työpajassa syntyneitä reaktioita tai näkemyksiä niistä. Myös Moderna Museetin Taube pitää merkityksellisenä sitä, että museon näyttelyihin yhteydessä oleva lasten taide on tallennettu juuri museoon, jolloin se tarjoaa tarkastelijalle tietoa keskustelusta, jota taidetta tarkastelleen lapsen ja taideteoksen välillä on käyty.

3.2. Yleisötyön tavoitteet ja resurssit tallentamisen esteenä

Haastateltavien mukaan museossa syntyvä taide tarjoaisi mielenkiintoisia näkökulmia tutkimukselle. Miksi tallentaminen on silti satunnaista ja sattumanvaraista? Henkilöstöresurssit vaikuttavat olevan tallennustyön konkreettisin este. Satunnaisesta tallentamisesta ovat suomalaisissa museoissa vastanneet Moderna Museetin tapaan työpajoja ohjanneet freelancerit tai museolehtorit muun työnsä ohella. Työpajatyöskentely on intensiivistä ja lyhytkestoista, eikä kaikkien koulu- tai päiväkotiryhmien kanssa ehditä esimerkiksi tarkastella työpajassa tehtyjä teoksia yhteisesti. Tapahtumapäivien avoimissa työpajoissa osallistujat taas viettävät pajassa oman aikataulunsa puitteissa eripituisia aikoja. Työpajan ohjaajalla olisi harvoin aikaa toiminnan ohjaamisen lisäksi keskittyä teosten tallentamiseen. Tehtävää ei myöskään ole kirjattu erityisesti kenenkään vastuulle, jolloin se jää muun työn jalkoihin.

Moderna Museetin Taube puolestaan näkee etuna sen, että tallennuksesta vastaavat juuri työpajoja ohjaavat taidekasvattajat, sillä he osaavat kokemuksensa turvin poimia teosten joukosta visuaalisesti kiinnostavat kuvat tallennettaviksi. Työpajojen ohjaajat ovat eittämättä pätevin museohenkilökunta myös teoksia tallentamaan nähdessään lapsen työskentelyprosessin ja tuntiessaan työpajassa toimimisen raamit. Kuten aineisto kertoo, tallentaminen vaatii oman aikansa ja tallennustehtävä tulisi nimetä jonkun vastuulle, jotta se tulisi tehdyksi.

Ateneumin Othman ja Kiasman Rantala pohtivat myös sitä, mihin teokset tallennettaisiin, kun museossa ei ole erillisiä tiloja lasten teosten arkistoiselle eikä niiden esittelemiselle. Rantala toteaa, että digitaalinen tallentaminen toki vähentäisi tilaongelmaa ja digitaalisia työpajatuotoksia toki jääkin Kiasmaan, esimerkiksi aiemmin mainitut ARS17-näyttelyn yhteydessä syntyneet Minecraft-hahmot. Myös Moderna Museetissa on pohdittu digitaalisen tallentamisen mahdollisuuksia, vaikka teosten tallentamiselle on varattu fyysistä tilaa. Taube kertoo, että digitaaliset teokset luonnollisesti tallennetaan digimuodossa, mutta myös koko arkiston muuttamisesta digitaaliseen muotoon on keskusteltu. Kaikkien tallennettujen teosten

digitoiminen mahdollistaisi tilan säästämisen ohella kokoelmien laajemman ja helpomman saavutettavuuden esimerkiksi tutkijoille, opiskelijoille ja kiinnostuneelle museoyleisölle.

Kaikkien haastateltavien puheessa nousee esiin tallentamisen ja tallennettujen teosten jatkohyödyntämisen eettisyys ja tekijänoikeusnäkökulma. Tekijänoikeuslain (1961/404) mukaan jokaisella taiteellisen teoksen luoneella on tekijänoikeus omaan tuotokseensa. Mikäli museo tallentaa työpajassa syntyneen teoksen ja hyödyntää sitä, on tekijän kanssa solmittava jonkinlainen käyttöoikeussopimus. Museolehtorien mukaan yksittäisiin, markkinointi- ja esittelytarkoituksia varten tallennettuihin teoksiin ja valokuvaan on pyydetty käyttöluvia tekijöiltä ja huoltajilta. Jos museot haluaisivat tallentaa ja hyödyntää nykyistä laajemmin lasten tekemiä teoksia, vaatisi myös käyttöoikeuksien kerääminen oman järjestelmänsä.

Kiasman Rantalan mukaan, uusi tietosuojalaki tekisi käyttöoikeuksien hallinnasta todennäköisesti raskasta. Vuoden 2019 alusta voimaan astuneessa tietosuojalaissa (1050/2018) annetaan tarkennuksia esimerkiksi henkilötietojen käsittelyyn liittyen. Kuvien käyttöoikeuksien keräämisen myötä museolle muodostuisi henkilötietorekisteri, jota täytyisi hallita lain antamien ohjeiden mukaan. Ruotsin tekijänoikeuslait toki poikkeavat suomalaisista, mutta asiaan on kiinnitetty huomiota myös Moderna Museetin lasten taiteen arkistossa. Yleisötyön intendentti Maria Tauben mukaan arkistoitavien teosten yhteyteen tallennetaan aina kuvan tehneen lapsen tiedot. Taube kuitenkin kertoo, että lupa teoksen julkaisemiseen pyritään pyytämään kuvan tehneen lapsen vanhemmilta vasta julkaisun yhteydessä. On oma keskustelunsa, kuuluuko teoksen julkaisemiseen kysyä lasten tapauksessa lupa lapselta vai hänen vanhemmaltaan, mutta ylipäätään käytäntö kysyä lupaa kuvan hyödyntämiseen vasta julkaisuhetkellä kuulostaa monimutkaiselta. Rantalan puheessaan maalaillema käyttöoikeus- ja henkilötietorekisteri oletettavasti sisältäisi jo tallennusvaiheessa annetun luvan teoksen jatkokäytöstä julkaistavan teoksen yhteyteen liitettävine tietoineen. Vaikka järjestelmän ylläpito ja etenkin kehittäminen olisikin raskasta, tarkasti tallennusvaiheessa kerätyt tiedot tekisivät tallennettujen teosten jatkohyödyntämisestä yksinkertaisempaa ja selkeämpää.

Ehkä vielä tallentamisresursseja ja -käytäntöjä olennaisempi kysymys lienee kuitenkin se, mihin ja millä tavalla museot tallennettuja teoksia hyödyntäisivät. Satunnainen markkinointi ja museon pedagogisen työn dokumentointi eivät vaadi järjestelmällistä tallentamista. Museolehtorit nostavat haastatteluissaan tallentamisen mahdollisuudet tutkimukselle perusteeksi tallentamiselle, mutta toisaalta museon tehtäviin tällaisen tutkimuksen tekemistä ei ole kirjattu.

Moderna Museet hyödyntää lasten taiteen arkistoon tallennettuja teoksia lukuisilla tavoilla. Suomalaisten museoiden tavoin lasten teoksia käytetään markkinoinnissa, museon kotisivuilla ja museon pedagogisen toiminnan dokumentoinnissa ja kehittämisessä. Lisäksi Taube kertoo lasten taidetta hyödynnettävän kirjojen kuvituksina sekä luentojen ja koulutusten yhteydessä esimerkkeinä työpajatoiminnasta museon ulkopuolisille tahoille. Tallennettua lasten taidetta esitellään myös näyttelyissä. Yksittäisten teosten käytännön hyödyntämisen edelle arkiston olemassa oloa perustelevina seikkoina nousevat Tauben puheessa kuitenkin lasten taiteen merkityksen tiedostamisen ja tallentamisen näkökulmat: arkiston merkitykset lapsille ja nuorille, museon henkilökunnalle ja museon yleisölle. Taube näkee, että lasten työpajassa tuottamien teosten tallentaminen tekee lasten taidetta näkyväksi ja osoittaa lapsille, että heitä ja heidän tekemisiään arvostetaan. Muulle museon yleisölle arkisto voi tarjota tilaisuuden saada tietoa lapsen näyttelykokemuksista.

Tallennetut teokset toimivat Tauben mukaan myös argumenttina museotoiminnan laadusta ja tekevät museon työtä näkyväksi. Haastattelemani suomalaisten museolehtorien tapaan Taube näkee arkiston rikkautena myös yleisötyön parissa toimivan henkilökunnan mahdollisuudet tarkastella ja kehittää omaa työtään. Arkiston kautta on mahdollista tehdä museon taidekasvattajien työtä näkyväksi ja jakaa tietoutta muille lasten parissa toimiville. Taube näkee arkiston voivan toimia myös tutkimuksen saralla alustana, johon peilata ja jonka tiimoilta kehittää teorioita lasten oppimisesta, taidollisesta kehittämisestä ja sosialisatiosta.

Erona Taubeen haastattelemani suomalaiset museolehtorit korostavat pitävänsä merkityksellisenä sitä, että työpajaan osallistunut lapsi saa ottaa tekemänsä teoksen mukaan

lähtiessään museosta. Ateneumin Othmanin mukaan lapset usein jo työpajassa toimiessaan varmistavat ohjaajalta, että saavat varmasti teoksen mukaansa kotiin. Ajatus siitä, että museossa syntyvä teos on tärkeämpi lapselle itselleen kuin museolle palaa museopedagogiikan perusteisiin ja tavoitteisiin, joiden keskiössä on yleisö. Työpaja pyrkii syventämään yleisön museokokemusta ja tarjoamaan tilaisuuksia taiteen ja kulttuurin kokemiseen oman tekemisen kautta. Esimerkiksi Malmisalo-Lensu ja Mäkinen (2009, 313-316) toteavat, että museon tarjoamat kokonaisvaltaisen osallistumisen mahdollisuudet voivat synnyttää muistijälkiä ja herätellä tunteita. Myös Falk ja Direking (2012, 27, 211-216) ovat todenneet museokokemusta tutkiessaan, että uusien asioiden kokeileminen ja niiden yhteys yksilön identiteettiin muodostavat museokäynnistä muistoja. Nämä muistot syntyvät entisestään, kun myöhemmät tapahtumat elämässä tarjoavat niille vahvistusta. Kun työpajassa syntyneen teoksen saa mukaan kotiin, voisi ajatella sen mahdollistavan museokokemuksen herättelemiin tunteisiin palaamisen ja muistijälkien syventymisen erityisellä tavalla vielä vierailun päätyttyäkin.

Vaikka taidekasvatus korostaa tänä päivänä taiteen tekemisen prosessin merkitystä valmiin lopputuloksen sijaan, etenkin lapsille konkreettinen valmis teos on usein tärkeä. Muodostuvatko museovierailun ja työpajassa tapahtuvan toiminnan synnyttämät muistot yhtä vahvoiksi, jos teos jääkin tallennettuna museoon eikä sen äärelle voi konkreettisesti palata enää vierailun jälkeen? Ehkä Moderna Museetissa muistijälki voikin syntyä juuri teoksen tallentamisesta, lapselle syntyvästä merkityksellisyyden tunteesta, kun hänen tekemistään arvostetaan niin paljon, että se halutaan tallentaa museon arkistoon.

Digitaalisen tallennuksen mahdollisuudet voisivat loiventaa tätäkin problematiikkaa. Joko museolle jäävä digitoitu versio teoksesta tai lapselle muistoksi otettu valokuva museoon jäävästä alkuperäisestä teoksesta mahdollistavat niin teoksen arkistoinen kuin lapsen palaamisen teoksen ääreen myös museovierailun jälkeen. Kiasman Rantalan mukaan esimerkiksi työpajassa, jossa nuorten tekemät teokset jäivät museolle osaksi suurta kokonaisuutta, moni osallistuja koki luomansa kuvan niin merkitykselliseksi, että halusi ottaa siitä valokuvan muistoksi. Digitoituna valtaosa teoksista ei ole tietenkään aistittavissa kaikessa

materiaalisuudessaan, mutta esimerkiksi museon näkökulmasta digitaalisen arkiston säästämä fyysinen tila voisi mahdollistaa sen, että teoksia ylipäättäen voidaan tallentaa.

4. Katse tulevaisuuteen: Tallentamisen mahdollisuudet

Lasten museossa tekemän taiteen tallentamisen nykytilaan pureutumisen jälkeen on syytä luoda katsaus tulevaan. Tällä hetkellä museossa syntyvää lasten taidetta ei juuri tallenneta, mutta millaisin perustein ja toimin tallentamista voitaisiin jatkossa lähestyä? Kartoitin aineistoa kerätessäni tallentamiskysymysten ohella laajemmin taidemuseota taiteen tekemisen ympäristönä luodakseni kuvan museossa syntyvän lasten taiteen ominaispiirteistä, jotka taidetta tallennettaessa on syytä ottaa huomioon.

Mukailin teemahaastattelurunkoa rakentaessani John H. Falkin ja Lynn D. Dierkingin teoksessaan *The Museum Experience Revisited* (2012) esittämää teoriaa museovierailusta kokonaisvaltaisena kokemuksena, joka rakentuu henkilökohtaisesta, sosiokulttuurisesta ja fyysisestä viitekehystä. Myös esimerkiksi Marjo Räsänen (2008, 203-204) on kokemuksellisen taideoppimisen käsitettä määritellössään korostanut, että merkittävimpiä taiteen kokemiseen vaikuttavia taustatekijöitä ovat elämäntilanne, muut tulkintaan osallistuvat henkilöt ja tulkintaympäristö, siis henkilökohtaiset, sosiaaliset ja fyysiset taustavaikuttajat. Haastatteluiden aikana kokonaisvaltainen näkökulma sai vahvistusta, sillä museolehtorit kuvailivat puheessaan museota taiteen tekemisen ympäristönä huomioiden eri viitekehukset myös silloin, kun haastattelukysymykset eivät viitanneet niihin suoraan.

Falkin ja Dierkingin mukaan henkilökohtainen viitekehys muotoutuu yksilöllisesti esimerkiksi museovieraan aiempien kokemusten, tietojen, kiinnostuksenkohteiden, asenteiden ja motivaation myötä. Henkilökohtaisen viitekehysten piirissä syntyvät myös museovierailuun liittyvät narratiivit eli tarinat, joiden kautta vierailulla opitut ja koetut asiat palaavat mieleen myöhemmin. Sosiokulttuurisella viitekehyksellä Falk ja Dierking viittaavat elinympäristöömme ja kanssaihmissiimme, joiden vaikutukset ovat läsnä kokemustemme rakentumisessa. Kulttuurinen tausta vaikuttaa uskomuksiimme, arvoihimme, kieleemme ja ajatusprosesseihimme. Tässä hetkessä toimintaamme vaikuttavat ympärillämme olevat ihmiset, museossa mahdollinen ryhmä, jonka osana olemme vierailulla sekä muut vierailijat ja henkilökunta. Fyysinen viitekehys koostuu arkkitehtuurista ja tilan tunnusta, esineistä ja

artefakteista, jotka meitä ympäröivät. Falkin ja Dierkingin ajatus kiteytyy kontekstuaalisen oppimisen käsitteeseen, joka huomioi sen monitahoisuuden ja toisiinsa limittyvät sisäiset ja ulkopuoliset tekijät, jotka rakentavat museovieraan kokemusta ja myötävaikuttavat hänen käyttäytymiseensä ja oppimiseensa museovierailun aikana. (Falk & Dierking 2012, 25-31.)

Vastaavanlaisten kontekstuaalisten jakojen kautta tarkastellaan usein kasvatustieteellisessä tutkimuksessa oppimisympäristöjä. Esimerkiksi Opetushallitus (2014), näkee oppimisympäristön fyysisen ympäristön, psyykkisten tekijöiden ja sosiaalisten suhteiden muodostamana kokonaisuutena, jossa ympäröivien tilojen ja välineiden ohella oppimisen edellytysten nähdään rakentuvan samassa ympäristössä toimivien muiden ihmisten sekä yksilön omien kognitiivisten ja emotionaalisten valmiuksien yhteisvaikutuksesta. Kasvatustieteen professori Eero Ropo on tarkastellut tutkimuksessaan oppimisympäristöä fyysisen ja sosiaalisen lisäksi kulttuurisesta näkökulmasta. Tällöin toimintaympäristön kokonaisuuden nähdään muodostuvan fyysisistä tiloista ja välineistä, sosiaalisesta kontekstista, jossa toiminta tapahtuu sekä kulttuurisista vaikutteista, jotka muodostuvat yksittäisen instituution malleissa ja toimintatavoissa. (Kumpulainen 2008, 22-23; Ropo 2008, 40-41.)

Vaikka keskustelu oppimisympäristöistä liitetään yleensä formaaliin oppimiseen esimerkiksi koulussa, etenkin lasten museokäyntien yhteydessä viitataan usein museossa tapahtuvaan oppimiseen. Museokontekstissa keskeiseksi nousee oppimisen tarkastelu kaikenlaisena ajattelun ja ymmärryksen muutoksena, joka jatkuu läpi elämän. Aiemmin museon roolina oli oppimisenäkökulmasta sivistäminen ja valistaminen, siinä missä museo tänä päivänä nähdään informaalin oppimisen paikkana. Museo ei siirrä valmiiksi prosessoitua tietoa, vaan herättelee ajattelemaan. Kuten Seiralakin (2012, 6) toteaa museon yleisötyön taideharrastukseksi luokitellessaan, koulun tapaan tarkoin säänneltyjen sisällöllisten tavoitteiden sijaan museossa oppiminen tapahtuu elämysten ja kokemusten kautta monimuotoisesti. Etenkin taiteen äärellä nämä oivallukset ovat usein ennakoimattomia ja oppimisen sijaan puhutaankin usein tulkittamisesta, joka korostaa kokemuksen konstruktivisuutta ja Falkin ja Dierkingin esiin nostamaa kontekstuaalisuutta, kävijän aktiivista roolia havainnoijana ja merkitysten rakentajana sekä syntyvien oivallusten suhdetta hänen aiempiin elämäkokemuksiinsa. (Falk &

Dierking 2012, 214-216; Kaitavuori 2009, 279-283; Levanto & Pettersson 2004, 7; Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2009, 300-305.)

Falkin ja Dierkingin (2012) esittämät ajatukset museovierailusta kolmen viitekehysten muodostamana kokonaisvaltaisena kokemuksena osoittautuivat sopiviksi teemoiksi myös aineiston jäsentelyyn analyysivaiheessa. Taidemuseon yleisötyön tarkempi luonnehtiminen lasten taiteen tekemisen paikkana sosiokulttuurisesta, fyysisestä ja henkilökohtaisesta näkökulmasta, toimii pohjana pohdinnoille siitä, minkälainen aineisto lasten museossa tekemästä taiteesta voisi syntyä ja millaisia näkökulmia ja mahdollisuuksia sen tallentaminen avaisi nykyhetkemme tarkasteluun tulevaisuudessa esimerkiksi tutkimuksen kautta. Sosiokulttuurisen viitekehysten alla keskeiseksi museossa syntyvää taidetta määrittäviksi teemoiksi nousivat museon tavoitavuus, taidekokemuksen jakaminen sekä ammattitaitoinen henkilökunta, fyysisen viitekehysten alla museoarkkitehtuuri, esillä olevat ammattilaistaiteilijoiden teokset sekä laadukkaat taiteen tekemisen välineet ja henkilökohtaisen viitekehysten alla tilaisuus tuoda näkyväksi ja käsitellä itse tekemällä museon esittelemän taiteen herättämiä ajatuksia.

4.1. Ammatilaisen ohjauksessa osana ryhmää: työpajan sosiokulttuurinen viitekehys

Lähestyin haastatteluissa museota sosiokulttuurisena taiteen tekemisen viitekehysenä kartoittamalla sitä, millaisessa sosiaalisessa kontekstissa lapsivieras tulee museoon ja tekee siellä taidetta. Kysyin myös, minkälaisen lapsiryhmän museolehtorit kokevat toimintansa tavoittavan ja onko jotakin sellaista lapsiryhmää, joka jää museon yleisötyön ulkopuolelle. Falk ja Dierking toteavat (2012, 146-161), että sosiaalinen viitekehys on museovierailijalle merkityksellinen vierailuhetkellä, mutta myös seikka, joka usein muistuu museovierailusta mieleen vielä pitkän aikaa käynnin jälkeen. Lapsiperheiden kohdalla suurin syy museovierailulle on usein juuri sen sosiaalinen viitekehys: laatuajan viettäminen ja yhteisten kokemusten jakaminen. Koulu- ja päiväkotiryhmien vierailulla on usein selkeämmät sisällölliset, oppimiseen liittyvät tavoitteet. Falkin ja Dierkingin mukaan museovierailun sosiaalinen aspekti,

mahdollisuus jakaa merkitykselliseksi koettuja asioita ja havaintoja muiden kanssa, tukee havaintojen muistamista ja sitä kautta niiden soveltamista omassa elämässä.

Vaikka sosiaalinen konteksti ja vuorovaikutus tuovat ensimmäisenä mieleen puheen, asioiden jakamisen keskustellen, tarkastelen myös työpajassa tapahtuvaa taiteellista toimintaa keskusteluna. Työpaja on sosiaalinen tilanne, jossa vuorovaikutuksen välineenä ei ole ensisijaisesti puhe, vaan visuaalinen jälki. Esimerkiksi Kettunen (2004, 95-96) ja Othman (2004, 80) toteavat, että vaikka työpajan tavoitteet olisivatkin henkilökohtaisten taitojen kehittämiseen ja yksilölliseen tekemiseen tähtääviä, myös muiden ihmisten läsnäololla on merkitystä. Työpajassa näyttelyssä yhdessä tehdyt havainnot muotoutuvat jokaisen omiksi kuvallisiksi tulkinnoiksi, joita on mahdollista peilata muiden tekemiin kuviin ja näin tuoda omat ajatukset osaksi laajempaa keskustelua. Yksilöllisestä tulee yhteistä ja nämä jaetut merkitykset muovaavat kulttuuria.

Haastatteluilla pyrin lisäksi selvittämään museon toimintaperiaatteita, jotka rakentavat kulttuurista toimintaympäristöä. Falk ja Dierking korostavat (2012, 251-256) museohenkilökunnan kanssa syntyvän kohtaamisen merkitystä museokävijän seuralaisten muodostaman sosiaalisen viitekehyksen rinnalla. He toteavat, että kävijälle rakentuvaan museokokemukseen vaikuttaa se, kuinka hän kokee museon vastaavan hänen tarpeisiinsa ja huomioivan hänet yksilönä. Suuri osa tästä kokemuksesta muodostuu museohenkilökunnan kanssa käydyssä vuorovaikutuksessa, esimerkiksi erilaisten oppimisen tapojen huomioimisena ja mahdollisuuksina osallistua ja vaikuttaa oman museovierailun rakentumiseen. Kysyin haastatteluissa, minkälainen käsitys museohenkilökunnalla on lapsista museovieraana, taiteen katsojana ja taiteen tekijänä ja kuinka lapset pyritään kohtaamaan museossa.

Lapsen saapumisesta museoon ja museokäynnin sisällöstä päättää lähes poikkeuksetta aikuinen. Ateneumin, Kiasman ja HAM:n museolehtorit toteavat haastatteluissaan, että parhaiten museo tavoittaa lapset koulujen ja päiväkotien kautta ryhminä, jotka saapuvat vierailulle opettajan tai lastentarhanopettajan johdolla. Vapaa-ajalla vanhempiensa tai muiden aikuisten kanssa museossa vierailevien lasten joukko on paljon rajatumpi johtuen niin aikuisten

vaihtelevista intresseistä ja ennakkoluuloista taidetta kohtaan kuin perheiden huomiosta kilpailevista muista kohteista. Koulu- tai päiväkotiryhmän mukana museoon pääsee moni sellainen lapsi, joka ei siellä muuten tulisi vierailleeksi. Nämä ryhmät erityisesti heille suunnattuine työpajoineen ovat suurin ja selkein museossa taidetta tekevä lapsiryhmä. Koska koulu- ja päiväkotiryhmissä on lapsia kaikenlaisista taustoista, tavoittaa museon tarjoama taidekasvatus varsin laajan ja kattavan lapsijoukon. Museossa syntyvä lasten taide voisi siis tarjota varsin kattavan otoksen siitä, minkälaisia visuaalisia jälkiä eri taustoista tulevat lapset tuottavat vuorovaikutuksessa taiteen ja taiteilijoiden käsittelemien teemojen kanssa.

Kiasman Rantala pitää tärkeänä sitä, että työpajassa käydään aina syntyneet taideteokset yhdessä ryhmän kanssa läpi. Rantalan mukaan muiden tekemien teosten katsominen paitsi tarjoaa tilaisuuden nähdä erilaisia tulkintoja käsitellystä teemasta, myös opettaa katsomaan taidetta ja hyväksymään monien tulkintojen mahdollisuuden. Myös Ateneumin Othman toteaa, että pyrkimyksenä on aina saattaa taidekasvatuksen kaari loppuun tarkastelemalla työpajassa syntyneitä teoksia yhdessä. Käytännössä tämä yhteinen reflektointi jää kuitenkin usein lyhyeksi tai jopa kokonaan pois ajanpuutteen vuoksi.

Vaikka teos usein tehdään työpajassa itsenäisesti, on museoissa ainakin pyrkimyksenä tuoda se myös yhteiseen keskusteluun muiden työpajaan osallistuvien kanssa. Lasten taiteen tallentamista ajatellen tämä tilaisuus tuoda taiteen herättämiä ajatuksia esiin paitsi visuaalisesti myös tehdystä kuvasta kertoen on mielestäni mielenkiintoista ja merkittävää. Lapsen omat sanat voivat kaventaa lapsuuden tutkimuksen nykynäkemyksissä esiin tuotua kuilua lapsen ja aikuisen kokemusmaailmojen välillä ja tuoda esiin, mikä lapselle on tekemässään työssä aidosti tärkeää.

Vaikka tuntuu mukavalta ajatella kaikkien lasten tekevän työpajassa innolla syvällisiä tulkintoja näkemästään taiteesta, voi vaikkapa huono päivä, asenne museovierailua kohtaan tai sosiaalinen piiri, oma luokka tai päiväkotiryhmä, vaikuttaa keskittymiseen ja siihen, millainen teos työpajassa syntyy. Lapsi voi ajatella kuvan onnistuneen upeasti, mutta yhtä lailla nähdä sen täysin epäonnistuneena tai merkityksettömänä. Sanoittamisen kautta hänellä on tilaisuus

tuoda kaikenlaiset ajatuksensa esiin. Lapsen mahdollisuus sanoittaa tekemistään, oli motivaation taso mikä hyvänsä, ei saisi tallennusnäkökulmasta muuttaa suhtautumista teoksen arvoon lapsen ilmaisuna. Sen sijaan lapsen kertomuksen tallentaminen teoksen yhteyteen voisi olla kiinnostava tieto työtä myöhemmin, syntykontekstin ulkopuolella tarkastelevalle ja auttaa tarkastelijaa pääsemään lähemmäs tekijän ajatusmaailmaa.

Muiden museovieraiden lisäksi museon henkilökunta on merkittävä osa vierailun sosiaalista viitekehystä. Haastatteleman museolehtorit nimeävät ammattitaitoisen henkilökunnan yhdeksi museon rikkauksista taidekasvatuksen paikkana. Museolehtorit listaavat pedagogisen toiminnan tavoitteiksi madaltaa kynnyistä taiteen ja katsojan välillä sekä rikastuttaa ja syventää museovierailua tarjoamalla erilaisia välineitä taiteen kohtaamiseen. Työpajan ohjaajan roolia haastatellut kuvaavat mahdollistajaksi ja kannustajaksi.

Ateneumin Othmanin mukaan työpajan ohjaaja antaa tekemiselle jonkinlaiset raamit, esimerkiksi käytössä olevat materiaalit ja työn otsikon, joka on yleensä hyvin avoin. Dialogi on keskeisessä roolissa ja ohjaaja kannustaa ja auttaa tarvittaessa esimerkiksi materiaalien ja välineiden käytössä. Myös Kiasman Rantala ja HAM:n Raivio korostavat työpajan ohjaajan rohkaisevaa roolia. Rantala kuvailee esimerkiksi perheille suunnatuissa työpajoissa ohjaajan tehtäväksi kannustaa vanhempia ja lapsia yhteiseen tekemiseen ja pyrkiä itse pysyttelemään taka-alalla. Koulu- ja päiväkotiryhmien kanssa rooli on Rantalan mukaan opettajamaisempi, sillä ryhmät kaipaavat selkeitä ohjeita ja kannustamista. Myös lapsiryhmien kanssa on Rantalan mukaan kuitenkin tärkeintä rohkaista ja kannustaa lapsia jakamaan ajatuksiaan ohjaajan äänessä olemisen sijaan. Raivio alleviivaa lisäksi sitä, että ohjaajan rooli vaihtelee paljon ohjattavan ryhmän reaktioiden ja tarpeiden mukaan.

Lapsikävijöiden rohkaiseminen omien ajatusten jakamiseen yhdistää kaikkia kolmea museota. Lapsivieraisiin suhtaudutaan arvostaen ja heidän ajatuksilleen halutaan antaa tilaa. Rantalan mukaan lapsivieraita ei Kiasmassa kohdata potentiaalisina tulevaisuuden aikuisina museokävijöinä, mikä on näkemys, joka nousee usein esiin lapsille suunnatusta yleisötyöstä keskusteltaessa. Rantalan mukaan lapset ovat arvokkaita ja tärkeitä vieraita mielipiteineen ja

ajatuksineen juuri sen ikäisinä kuin nyt ovat. Ajatus viestii siitä, että museoissa on mietitty lapsivieraan roolia ja pyritään tietoisesti madaltamaan Finebergin (2006, 1-2) esittämää ontogeneettistä kuilua, joka erottaa lapsen ja aikuisen kokemusmaailman toisistaan. Käytännössä lapsia ja lapsuutta arvostavan suhtautumisen voisi nähdä tulevan ilmi esimerkiksi ohjaajan kannustavana ja kokeiluun rohkaisevana roolina. Kun ohjaavan aikuisen tehtävä on ennemminkin mahdollistaa lapsen taiteen tekeminen, kuin ohjata se tiettyihin uumiin tai lopputulokseen, voisi ajatella, että lapsen omalle ilmaisulle ja luovalle leikille jää tilaa. Myös jo aiemmin mainittu työpajatilanteen purku, jossa lapsella on mahdollisuus kertoa omasta työstään sekä jakaa omia tulkintojaan ja näkemyksiään vähentää aikuisen tarvetta selittää ja tulkita lapsen toimintaa, tai ainakaan aikuisen näkemys ei muodostu ainoaksi totuudeksi.

Vaikka museovierailu ja toimiminen työpajassa on suurimmalle osalle lapsista satunnaista ja pistemäistä, ja vuorovaikutus museohenkilökunnan kanssa hetkellistä, voi arvostava suhtautuminen ja kiinnostus lapsen ajatuksia ja työpajassa syntyneitä teoksia kohtaan olla silti vaikuttavaa. Museolehtorit toteavat, ettei työpajassa syntyvistä lapsen teoksista erityisesti huomaa, että ne ovat taidemuseossa tehtyjä. Othman kuitenkin kertoo, että koululaisryhmien opettajat toisinaan yllättyvät, kuinka sellaiset oppilaat, jotka eivät koulun kuvataidetunneilla ole aktiivisia, saattavatkin innostua toiminnasta työpajassa. Myös lapsista itsestään voi usein havaita innostuksen toimintaa kohtaan ja ylpeyden valmiista teoksista. Othman pohtii, että taidemuseon työpajanohjaaja, jolla ei ole ennako-oletuksia tai -tietoa lapsen tavoista toimia tai rooleista ryhmässä, voi vapauttaa ilmaisuja ja rohkaista kokeiluihin. Sosiaalisen viitekehyksen ohella myös muut museovierailun ulottuvuudet ovat varmasti innostuksen luomisessa läsnä, mutta juuri tämä ammattitaitoisen ohjaajan mahdollistama taideprosessin eheys, jossa näyttelyssä nähtyjen teosten äärellä käydyt keskustelut johdattelevat oman tekemisen pariin ja syntynyt teos tuodaan vielä osaksi yhteistä keskustelua, kuvaa museon työpajaa sosiokulttuurisena ympäristönä.

Osa museolehtoreista kertoo, että lasten työpajojen sisältöjä ja suunnitelmia tallennetaan, jotta omaa työtä olisi mahdollista tarkastella jälkikäteen. Samaten satunnaisesti dokumentoidaan valokuvain myös toimintaa työpajoissa lähinnä markkinointikuviksi. Näiden tietojen ja kuvien

liittäminen tallennettavien lasten teosten yhteyteen voisi yksinkertaisimmillaan avata museohenkilökunnan roolia ja rakentaa myöhemmälle tarkastelulle taustaa siitä, millaisia ohjeita ja tavoitteita lasten työskentelylle on museohenkilökunnan taholta annettu ja millaiset puitteet työpajassa toimimiselle on ollut niin sosiaalisesti kuin fyysisestikin.

4.2. Tilaa taiteelle ja välineitä sen tekemiseen: työpajan fyysinen viitekehys

Fyysisen viitekehyyksen voisi Falkin ja Dierkingin mukaan (2012, 106-108), ajatella rakentuvan museon tekemien valintojen ja päätösten varaan, mutta he nostavat esiin myös tutkimuksia, joissa todetaan, että museovieraat luovat fyysisen ympäristönsä omilla valinnoillaan. Museovieras valitsee itse, mihin tiloihin hän museossa menee ja minkä teosten äärelle pysähtyy. Lapsivieraat, jotka käyvät museossa liikkuvat rakennuksessa yleensä oppaan johdolla, jolloin fyysisen ympäristön rakentumisesta, niistä tiloista, joissa käydään ja teoksista, joiden äärelle pysähdytään, vastaa ensisijaisesti museon opas. Fyysistä taiteen tekemisen viitekehystä kartoittaessani kysyin museolehtoreilta, millaisia asioita, teoksia tai teemoja, näyttelystä poimitaan lasten kanssa käsiteltäväksi. Lisäksi kysyin, mitkä ovat ne tilat, joissa museossa saa tehdä taidetta ja millaisia materiaaleja ja välineitä taiteen tekemiseen on käytössä.

Museon fyysiset ominaisuudet muodostavat olennaisen osan museokokemusta. Museon arkkitehtuuri, joka on suunniteltu taiteen esittämistä varten, tekee Falkin & Dierkingin mukaan ympäristöstä ainutlaatuisen ja ehkä lapsen näkökulmasta ihmeellisenkin. Tutkimuksissa on todettu, että vieraaseen ympäristöön saapuessaan lapset ovat usein hermostuneita ja uuden ympäristön tarkkailu vie heidän huomionsa. Vaikka tämä tarkkailuvaihe kestää yleensä vain kymmeniä minuutteja, se saattaa viedä museossa huomion esimerkiksi pedagogiselta ohjelmistolta tai tarkasteltavaksi ajatelluilta taideteoksilta. (Falk & Dierking 2012, 131-141.) Myös työpaja on tilana lapsille uusi, mutta usein lapsiryhmät kiertävät näyttelyssä ennen työpajaan tuloa, joten voisi ajatella, että suurin ympäristön ihmettely tapahtuu jo näyttelytilassa. Toisaalta työpajassa esimerkiksi vieraat taidevälineet ja -materiaalit tai, kuten jo aiemmin todettua sosiaalinen viitekehys, se kenen vieressä lapsi työskentelee tai kuka toimintaa ohjaa, voivatkin hämmentää ja vaatia totuttelua, ennen kuin lapsi on valmis varsinaiseen toimintaan.

Kiasman ja Ateneumin museolehtorit nostavat museon arkkitehtuurin esiin pohtiessaan museon fyysisiä ominaisuuksia. Erica Othmanin mukaan joskus esimerkiksi Ateneumin suuri portaikko tuntuu olevan lapsille vierailun vaikuttavin anti. Vaikka taideteokset saattavatkin jäädä kaiken muun kiinnostavan varjoon, Othman kokee, että lasten tapa tarkastella ympäristöä toisesta näkökulmasta kuin aikuinen olettaisi, tekee museovierailuista yllättäviä ja mielenkiintoisia. Vierailujen satunnaisuus ja lyhyt kesto pitävät osaltaan museon vieraana ja jännittävänä paikkana. Vaikka arkkitehtuuri ja uuden ympäristön ihmettely voikin varastaa huomiota opaskierrokselta tai työpajalta, ensisijaisesti museolehtorit näkevät arkkitehtuurin positiivisena asiana. Kiasman Rantalan mukaan tilallinen kokemus on valtavan tärkeä osa museovierailua. Varta vasten taidetta varten suunnitellussa tilassa teokset ovat läsnä koko aistittavuudessaan.

Taideteosten läsnäolo erottaa taidemuseon ehkä selkeimmin muista ympäristöistä, joissa lapset tekevät taidetta. Museossa taideteos on läsnä kolmiulotteisena, aitona ja materiaalisena, ei valokuvana tai postikorttina. Läsnä olevaa taideteosta on mahdollista tarkastella moniaistisesti. Museokokemuksia tutkineen museologi Eilean Hooper-Greenhillin mukaan teoksen koko, väri, muoto ja materiaali, ehkä myös haju ja ääni, ovat reagoinnin kohteena, rohkaisevat keskittymiseen, havainnointiin ja ruokkivat mielikuvitusta. Aidon museo-objektin kautta on mahdollista muuttaa abstrakteja havaintoja konkreettisiksi ja konkreettisia abstrakteiksi. Kokemuksellista oppimisesta kirjoittaneen Jay W. Robertsinkin mukaan museossa havainnoidut esineet aiheuttavat assosiaatioita, jotka laajentavat museovieraan kokemuksenttää rakentaen vankempaa pohjaa uuden tiedon omaksumiselle. (Hooper-Greenhill 2007; Malmisalo-Lensu & Mäkinen 2009, 308-311.)

Ateneumin Othman mainitsee, että lapsen näkökulmasta teokset ovat museossa yleensä myös esimerkiksi matalalle ripustettuja tai sellaisten jalustojen päällä, että lapsenkin on helppo havainnoida niitä. Othmanin mukaan olennainen osa museovierailua on päästä aidon taideteoksen äärelle ihmettelemään ja olemaan dialogissa sekä itsensä että muiden kanssa. Kiasman Rantala kokee, että museon erikoisuus tilana mahdollistaa jossain määrin irtautumisen

arjesta. Vaikka museo on turvallinen ympäristö ja lähellä arkista elämäämme, harva vierailee siellä päivittäin. Kun tullaan museoon ja pysähdytään taiteen äärelle, voi mielikuvituksen päästää valloilleen. Toisinaan taiteen kautta on myös mahdollista nostaa keskusteluun hankaliakin asioita, joihin tavallisessa arjessa on hankalaa tarttua. Esimerkkinä Rantala mainitsee sukupuoli-identiteetin, josta keskusteleminen on nuorten kanssa käynyt luontevasti Kiasmassa esillä olleiden Grayson Perryn ja Vladislav Mamyshev-Monroen aihetta käsittelevien taideteosten kautta.

Museossa esillä olevat taideteokset ovat myös olennainen osa työpajoja. Ennen työpajaa vierailaan yleensä näyttelytiloissa tutustumassa valikoituihin teoksiin oppaan johdolla. Kiasman Rantalan mukaan näyttelystä poimitaan tarkasteltavaksi teoksia, joiden teemoja ja ulkomuotoa tuntuu luontevalta lähestyä lasten kanssa. Myös Ateneumin Othman toteaa, että näyttelyssä tutkitaan teoksia, joista löytyy kulloisellekin ikäryhmälle kiinnostavia ja sopivia asioita. Usein mukana kierroksella saattaa olla jotakin aistimateriaalia, joka liittyy yksittäiseen teokseen ja syventää sen tarkastelua.

Työpajassa näyttelykokemus syvenee oman tekemisen kautta. Työpajan sisällöt ovat aina tavalla tai toisella yhteydessä näyttelyn esittelemiin teoksiin, mikä haastattelemieni museolehtorien mukaan perustelee sen, että työpaja sijoittuu taidemuseoon. Myös Kaisa Kettunen (2004, 93) on todennut, että taidemuseon työpaja ei ole mikä tahansa taidekasvatuksen tila, vaan yleisön ja taiteen kohtaamisen paikka juuri siinä museossa, jossa se sijaitsee. Taide, jota pajassa syntyy voi liittyä esimerkiksi näyttelyn teemoihin, materiaaleihin tai yksittäisen taiteilijan yksittäiseen teokseen. Joskus työpajassa saatetaan työskennellä jo ennen näyttelykierrosta, mutta silloinkin sekä näyttelyssä että pajassa läsnä olevan ilmiön tai teeman käsittely yhdistää koko museovierailua.

HAM:n Raivion mukaan työpajat ovat yhteydessä museon kokoelmia esittelevään tai vaihtuvaan näyttelyyn ainakin väljästi. Koulujen kuvataiteen opetusta täydentävät pajat esimerkiksi värien sekoittamiseen, perspektiiviin ja kasvojen kuvaamiseen liittyen pohjaavat HAM:ssa noin puolen vuoden välein vaihtuviin Bäcksbäckan kokoelmaa esitteleviin näyttelyihin,

minkä lisäksi tarjolla on pajoja vaihtuviin vieraileviin näyttelyihin liittyen. Kiasman Rantala kertoo, että esimerkiksi Kiasman kevään 2018 näyttelyissä pinnalla ollutta identiteetti-teemaa lähestyttiin työpajoissa hyvinkin monella tavalla, muun muassa omia pelihahmoja luomalla ja sulattamalla muovipusseista vappunaamioita. Othman sanoittaa Ateneumin työpajojen ja näyttelyiden suhdetta kuvaamalla työpajassa työskentelyä taiteilijan työn kokeilemiseksi. Pyrkimyksenä ei ole suoranaisesti matkia taiteilijan teoksia, vaan kokeilla hänen työtapojaan, esimerkiksi jotakin taidetekniikkaa tai laajemmin prosessimaista työskentelyä. Kettunen (2004, 93) kuvailee työpajassa syntyvä taiteen ja näyttelyiden teosten olevan osa samaa keskustelua, tulkintaa samasta aiheesta. Miksei teosten voisi ajatella olevan samaa keskustelua myös Othmanin kuvailemassa tapauksessa, jossa keskiössä onkin taiteilijan työmenetelmiin tutustuminen, jos keskustelun lähtökohtana onkin kuvien tuottaminen tietyin välinein.

Näyttelyt, esillä olevat taideteokset ja museoympäristö luovat taidemuseosta selvästi ainutlaatuisen taiteen tekemisen paikan. Näyttelyyn esittelemillä teoksilla ja työpajassa syntyvällä lasten taiteella on teemallinen yhteys. Museossa lapsen taiteen tekemisen prosessin voisi ajatella alkavan jo näyttelyyn puolella teoksia tarkasteltaessa ja syventyvän pajassa oman tekemisen kautta. Jos lasten tekemiä kuvia tarkastellaan museon esittelemien teosten rinnalla, ne asettuvat eittämättä osaksi laajempaa keskustelua kertoen siitä, millaisen visuaalisen jäljen lapsi on halunnut jättää juuri tässä hetkessä ja tässä ympäristössä. Jos museossa syntyvää lasten taidetta tallennetaan, yhdestä näkökulmasta olennaista tietoa lapsen luoman kuvan syntykontekstista antaisi kuvaus taideteoksista, jotka ovat olleet läsnä taiteen tekemisen prosessissa ja virittäneet lasta oman kuvan luomista varten.

Läsnä olevien taideteosten ohella museolehtorit nostavat laadukkaat taidetarvikkeet museon rikkaudeksi. Museossa työpajan materiaalit ja välineet ovat usein sellaisia, joita esimerkiksi kouluihin ja päiväkoteihin ei ole taloudellisesti mahdollista hankkia. Museolehtorit mieltävätkin museon lapsiryhmille tarjoamat työpajat koulujen ja päiväkotien taidekasvatusta täydentäviksi. Vaikka materiaalit eivät ole taideprosessissa etusijalla, museolehtorit pitävät tärkeänä sitä, että taidemuseossa taidetta tehdään kunnollisille papereille taiteilijalaatuisin välinein. Ateneumin Othman toteaa, että useimmin työpajassa hyödynnetään perinteisiä kuvataiteen tekniikoita,

kuten piirtämistä ja maalaamista, mutta välillä museossa voi päästä kokeilemaan esimerkiksi grafiikan prässä tai käyttämään digitaalisia ohjelmia, joita lasten ei välttämättä ole mahdollista kokeilla muualla. Museossa laadukkaat välineet taiteen tekemiselle ovat koulu- ja päiväkotiryhmien kautta myös niiden lasten saatavilla, jotka eivät harrastustensa kautta pääse kokeilemaan niitä esimerkiksi taidekoulussa.

4.3. Kokemukset näkyviksi: Työpajan henkilökohtainen viitekehys

Lähestyin työpajan henkilökohtaista viitekehystä haastatteluissa keskittyen siihen, millaiset mahdollisuudet yksittäisellä lapsella on vaikuttaa omaan taiteelliseen toimintaansa ja tuoda ajatuksiaan esiin työpajassa. Falk ja Dierking (2012, 27) kuvaavat henkilökohtaisen viitekehysten rakentuvan yksilön kiinnostuksenkohteiden, asenteiden ja motivaatioiden yhteisvaikutuksesta. Mahdollisuus kohdata museossa jotakin itseä kiinnostavaa ja löytää siitä yhteyksiä omaan elämään rakentaa museokokemuksesta merkittävän. Selvitin, minkälaisia asioita näyttelystä poimitaan lasten kanssa käsiteltäväksi ja millä tavoin taiteen tekeminen museossa on yhteydessä esillä olevaan näyttelyyn. Lisäksi kysyin, kuinka taiteellista toimintaa ohjataan, millaisia rajoituksia toiminnalle annetaan ja kuinka taideprosessia käydään läpi jälkikäteen.

Kuten jo edellisessä kappaleessa todettiin, työpajojen sisällöt ovat haastattelemini museolehtorien mukaan aina tavalla tai toisella kytköksissä museossa esillä olevaan taiteeseen. Kiasman Rantala kuvailee nykyaiteen museon työpajan sisältöjen kumpuavan teoksista, jotka käsittelevät tätä aikaa. Tästä hetkestä ja ympäröivän maailman tapahtumista ammentavat teokset toimivat väylinä keskusteluun hankalistakin aiheista. Taiteen äärellä ja työpajassa taiteen tekemisen kautta voidaan tarttua teemoihin, joita esimerkiksi kouluissa, päiväkodeissa tai kodeissa voi olla hankala nostaa keskusteluun. Esimerkkinä Rantala mainitsee Grayson Perryn, Vladislav Mamyshev-Monroen ja Meno-paluu -näyttelyn baltialaisten taiteilijoiden teosten kautta käsitellyn sukupuoli-identiteetin, jota pohdittiin työpajoissa lasten ja nuorten kanssa monelta kantilta. Taiteen tekeminen toimi lupana syventyä pohtimaan haastavaa, ehkä

kipeääkin aihetta, joka on läsnä ympäröivässä maailmassa, mutta jonka äärelle ei välttämättä arjessa tule pysähtyttyä.

Rantalan ajatukset ja etenkin nykytaiteen välityksellä käsiteltävät ajankohtaiset teemat kiinnittyvät Brent Wilsonin ajatukseen lasten taiteesta. Wilson näkee lasten taiteen sosiokulttuurisena konstruktiona, pyrkimyksenä peilata lasta ympäröivän kulttuurin esittämiä käytänteitä. Wilsonin näkökulma tarkastelee lasta sosiaalisena oppijana ja aktiivisena ympäristönsä havainnoijana ja hyödyntäjänä. Lasten tekemä taide syntyy vuorovaikutteisessa prosessissa ja kuvat ovat sidoksissa lapsen kiinnostuksenkohteisiin niissä sosiaalisissa ja kulttuurisissa puitteissa, jotka häntä ympäröivät. Lapsen kehitystä ohjaa vuorovaikutus ympäristön kanssa ja esimerkiksi populaarikulttuuri, media ja muiden ikätoverien tekemät kuvat tarjoavat lapselle visuaalista kuvastoa, jota lainata ja hyödyntää omassa ilmaisussaan. (Wilson 2004, 312-321.)

Nykytaide on jo itsessään monitasoisesti yhteydessä ympäröivään maailmaan. Työpajassa nykytaiteen herättämät ajatukset muotoutuvat visuaalisiksi kuviksi, jotka ovat ainakin teemallisesti yhteydessä museon näyttelyssä tarkasteltuun taiteeseen. Museon työpaja ei kuitenkaan ole muusta maailmasta irrallinen ympäristö, jossa lapsi toimii vain museon antamien ärsykkeiden puitteissa, vaan työskentelyssä on yhtä lailla läsnä koko muu lasta ympäröivä todellisuus.

Marjo Räsänen (2000, 19; 2008, 104-108 & 203-204) ja Kaisa Kettunen (2004, 93-94) ovat tuoneet esiin henkilökohtaisten kokemusten merkitystä taiteen tulkitsemisessa. Räsänen nimittää museon työpajassakin tapahtuvaa näyttelyssä nähdyn taideteoksen ja katsojan välistä vuorovaikutusta kokemukselliseksi taiteen tulkinnaksi, josta usein seuraa taiteellista tuottamista eli museossa nähdyn taiteen käsitteellistämistä luomalla kuvia, jotka keskittyvät teoksen teemoihin ja siitä tehtyihin tulkintoihin. Kuvallinen käsitteellistäminen tuo henkilökohtaisen kokemuksen konkreettisesti mukaan museokokemukseen. Omakohtainen kokemus liitetään kuvan tekemisen kautta osaksi yhteistä museovierailua. Taiteilijan ja tulkitsijan maailmat koskettavat toisiaan ja kuvat tuovat tämän kohtaamisen näkyväksi.

Museossa tapahtuva vuorovaikutus ei siis aina ole ihmisten välistä, vaan kommunikaatiota tapahtuu myös ihmisen ja taiteen välillä. Gert Biestan näkemyksen mukaan taide herättää tunteita ja toimii välineenä vuorovaikutuksessa ympäröivän todellisuuden kanssa. Taiteen tekeminen on Biestan mukaan jo itsessään konkreettista dialogia materiaalin ja ajan kanssa. (Biesta 2017, 80-81, 117-119.) Työpajan sosiaalisten ulottuvuuksien yhteydessä kirjoitin työpajan ohjaajan ja muiden osallistujien merkityksestä taideprosessissa. Museopedagogisen toiminnan ja työpajojen tavoitteissa kuitenkin korostuu yksilöllisten, omaan elämään kiinnittyvien tulkintojen tekeminen taiteesta.

Ateneumin Othman kuvaa työpajassa tapahtuvaa prosessia kontaktin ottamisena itseän ja vastuun ottamisena siitä, kuinka omat ajatuksensa ja kokemuksensa haluaa tuoda esiin juuri sillä hetkellä. Visuaalisen tekemisen kautta avautuu yksi väylä dialogille paitsi muiden ihmisten, myös ympäröivän maailman kanssa. Othman näkee rikkautena sen, että taiteen tekemisen kautta myös ne lapset, jotka eivät esimerkiksi opastuskierroksella jaa tunteitaan puhuen, saavat ajatuksensa näkyviksi. Rudolf Arnheimin ja Marjo Räsänen näkemykset taiteen tekemisestä ymmärryksen välineenä tukevat Othmanin ajatusta. Sekä Arnheimin että Räsänen mukaan taidetta tekemällä lapsi käsitteellistää ja tiedostaa asioita ja jäsentää kokemuksiaan. Tilaisuus jakaa omia havaintoja visuaalisessa muodossa rikastuttaa lapsen sosiaalista ja persoonallista maailmaa. (Arnheim 2006, 19-29; Räsänen 2008, 75-77.)

Henkilökohtaisen merkityksen muodostumiseen vaikuttaa myös varmasti tekemisen vapaus, jota museolehtorit tuovat esiin työpajatoiminnan käytännön ohjaamista kuvaillessaan. Työpajoissa kannustetaan yksilön omaan luovuuteen ja kokeilemiseen. HAM:n Nanne Raivio toteaa, että vaikka työpajalle on mietitty jonkinlainen tehtävänanto, joka käydään lasten kanssa läpi, luovuudelle pyritään antamaan tilaa. Jos lapsi tekeekin pajassa, joitain muuta kuin on ajatuksena, toimintaa ei kielletä, vaan pyritään ohjaamaan lempeästi oikeaan suuntaan. Kiasman Rantala ajattelee työpajan tehtävänannon olevan ensisijaisesti niitä lapsia varten, joiden on hankalaa päästä työskentelyyn kiinni ilman annettua aihetta. Hän kertoo esimerkiksi identiteettityöpajassa yhden nuoren kokeneen omakuvan piirtämisen peiliä apuna käyttäen

hyvin epämiellyttävänä. Nuorelle tarjottiin tällöin mahdollisuus lähestyä omaa kuvaa toisin tavoin, mutta identiteetin tutkimisen teemasta pyrittiin pitämään kiinni, jotta kuvan tuominen osaksi yhteistä keskustelua olisi helpompaa. Rantalan mukaan lapsi saa itse päättää, kuinka ilmaisee itseään työpajassa. Yleensä turvallisuus ja annetut materiaalit ovat ainoat rajoittavat tekijät.

Vaikka työpajojen teemat ammentavat museoiden näyttelyistä, lapsen on siis mahdollista ilmaista pajassa itseään haluamallaan tavalla. Olisi epärealistista olettaa, että kaikki museoiden työpajoihin osallistuvat lapset olisivat näkemästään taiteesta tai taiteen tekemisestä innoissaan ja pysähtyisivät tulkitsemaan taideteosten herättämiä ajatuksia syvällisesti omaa teosta luodessaan. Vaikka Kiasman museolehtori Tuija Rantala toteaaakin haastattelussaan, että taidemuseo on turvallinen paikka, jossa muun arjen voi hetkeksi unohtaa ympäriltään, kaikkien museoon saapuvien ei ole mahdollista irtautua muusta elämässään meneillään olevasta. Väsymys, nälkä, huono päivä tai esimerkiksi kotoa opittu asenne taidetta kohtaan voivat vaikuttaa siihen, kuinka työpajassa toimimiseen tartutaan. Aina ja kaikille ei museossa vierailu tai taiteen tekeminen muodostu merkittäväksi kokemukseksi.

Tämä seikka on mielenkiintoinen, kun pohditaan sitä, millainen otanta museossa syntyvästä taiteesta pitäisi tallentaa. Tallennetaanko vain teoksia, joissa museon näyttelyistä poimitut teemat ovat alleviivatuksi nähtävillä vai otetaanko mukaan myös niiden lasten töitä, jotka eivät ole olleet pajassa erityisen motivoituneita? Tallennetaanko työpajan tavoitteita vastaavia ihanneteoksia vai kaikenlaisia työpajassa syntyneitä töitä? Päivi Setälä (2012, 104-105) on pohtinut lasten taiteen ylevöittämistä, tutkiessaan lasten ottamia valokuvia. Hän toteaa, että usein aikuinen tutkija, tai tässä tapauksessa tallentaja, saattaa helposti mieltää pyrkimykseen lasten etujen ajamisen ja selitellä kriittisyyttäkin vaativat seikat parhain päin. Lasten taiteen tallentamista ajatellen tällainen selittely voisi tulla vastaan edellä mainitussa tilanteessa, jossa lapsen motivaatio tai keskittyminen työpajassa on ollut huono, mutta tutkija tai tallentaja jättäisi nämä seikat täysin huomiotta ja keskittyisi lapsen henkilökohtaisten kokemusten sijaan vaikkapa vain teoksen visuaalisuuteen.

Moderna Museetin Tauben mukaan heidän arkistonsa tallennetaan tietoisesti kaikenlaista lasten tekemää taidetta, ei ainoastaan visuaalisesti lahjakkaiden lasten tuotoksia. Esimerkkinä Taube mainitsee arkistoon tallennetun runsaan määrän pienten lasten piirroksia, jotka voisi ensi silmäyksellä mieltää harakanvarpaiksi. Toisaalta Taube kuitenkin tuo esiin, että päätökset tallennettavista teoksista tehdään puhtaasti visuaalisin perustein. Kysymykseksi jää, kuinka laajan ja kattavan kuvan kaikista työpajassa tehdyistä teoksista arkisto muodostaa, jos tallennusvalinnoissa on keskitytty vain aikuisen tallentamisen arvoiseksi mieltämään visuaaliseen muotoon kiinnittämättä huomiota esimerkiksi teoksen syntyprosessiin ja lapsen sille antamiin merkityksiin.

Jo työpajassa syntynyt visuaalinen tuotos kertoo kuvallisuudessaan lapsen henkilökohtaisista kokemuksista museossa ja työpajassa käsiteltyyn teemaan liittyen. Haastattelemini museolehtorien taidekasvatuksen kaaren tärkeäksi osaksi mieltämä syntyneiden teosten läpi käyminen voi kuitenkin tuoda sekä museossa nähdyn että työpajassa tehdyn taiteen henkilökohtaisia merkityksiä vielä laajemmin esiin. Vaikka Othman ja Rantala luonnehtivat teosten katsomisen olennaiseksi pyrkimykseksi nähdä erilaisia tulkintoja käsitellystä teemasta ja oppia katsomaan ja keskustelemaan taiteesta, vastakkaisesta näkökulmasta se tarjoaa lapselle myös mahdollisuuden kertoa omin sanoin teoksestaan. Lapsen kertomus omasta taideteoksestaan tarkentaa kuvaa hänen kokemusmaailmastaan pelkkää visuaalista materiaalia enemmän ja tarjoaa vihjeitä siitä, mikä kuvassa on merkityksellistä sen tekijälle.

Tallentamista ajatellen tämä näkökulma on huomionarvoinen. Juhani Kostetin (2007, 136-155) mukaan kokoelman merkitys on siinä, minkälaista informaatiota se välittää ajastamme ja kulttuuristamme. Lapsen tekemän teoksen tallentaminen välittää jo toimintana informaatiota esimerkiksi arvoista liittyen lapsuuden merkityksellisyyteen yhteiskunnassa ja lasten tuottamien jälkien arvokkaana pitämiseen. Lisäksi tallennettu taideteos sisältää valtavan määrän visuaalista ja materiaalista informaatiota. Esimerkiksi museokokoelmien yhteydessä puhutaan tänä päivänä yhä laajemmin kontekstiedon merkityksestä. Kontekstitieto kiinnittää teoksen sen syntyajankohtaan. Lapsen oma kertomus teoksestaan olisi kontekstitietona

mielekästä avatessaan kuvallista ilmaisua enemmän lapsen ajatuksia sekä tekemästään että mahdollisesti myös museossa näkemästään taiteesta ja työskentelyprosessista.

Museovierailun ja museossa syntyvän taiteen henkilökohtaisuus ja merkityksellisyys lapsille nousi esiin museolehtorien haastatteluissa myös monen sellaisen kysymyksen kohdalla, jotka eivät aihetta suoraan sivunneet, esimerkiksi heidän pohtiessaan sitä, miksi museoissa ei tallenneta lasten tekemää taidetta järjestelmällisemmin. Kuten totesin jo esitellessäni museoissa syntyvän taiteen tallentamisen nykytilaa, museolehtorit mieltävät tärkeäksi, että lapsi saa halutessaan ottaa työpajassa syntyvän teoksen mukaansa kotiin. Juuri henkilökohtaisen suhteen luominen museossa yhdessä havainnoituun taiteeseen tekee varmasti museossa syntyneistä kuvista merkityksellisiä lapsille. Osa lapsista jättää työnsä museolle tyytymättömyyden tai muun syyn takia, mutta museolehtorit alleviivaavat, että valtaosa lapsista haluaa ehdottomasti ottaa teoksen mukaansa. Ateneumin Othmanin mukaan monet lapset varmistavat jo kesken työpajan, että saavat varmasti työn mukaansa. Othman kokee, että konkreettinen kuvallinen teos tarjoaa lapselle hyvän mahdollisuuden esimerkiksi kertoa ja näyttää kotona, mitä museossa on tehty, mikä saattaa innostaa vastaavanlaiseen taiteen tekemiseen myös museovierailun jälkeen. Kiasmassa Taidetestaajien työpajassa moni nuori otti Rantalan mukaan valokuvan omasta työstään ja sai näin dokumentin museovierailusta mukaansa, vaikka konkreettinen teos jäikin osaksi museolle koottua teoskokonaisuutta. Työpajassa tehdyt teokset ovat siis merkityksellisiä ne tehneille lapsille.

Falk ja Dierking (2012, 27) korostavat, että henkilökohtaisen viitekehyksen, kiinnostusten, motivaatioiden ja asenteiden, piirissä syntyvät museovierailusta rakentuvat narratiivit, joiden kautta muistot ja opitut asiat palaavat myöhemmin mieleen. Työpajassa tapahtuvan taiteen tekemisen, tulkinnan ja vuorovaikutuksen, voisi mielestäni ajatella olevan myös tällaista narratiivin muodostamista, omien kokemusten ja ajatusten suhteuttamista taiteeseen ja sen esittämiin teemoihin. Toisaalta Moderna Museetin tapauksessa, jossa lapsen taideteos tallennetaankin museon arkistoon sen sijaan, että sen saisi mukaansa kotiin, merkityksellinen ja mieleenpainuva narratiivi voi ehkä ollakin se, että oma taideteos huomataan erityisellä tavalla ja nähdään niin tärkeänä, että se halutaan tallentaa museoon.

4.4. Rikkauksia ja haasteita

Falkin ja Dierkingin (2012, 65-73; 101-109) näkemyksissä korostuu ajatus siitä, että sosiokulttuurinen, fyysinen ja henkilökohtainen viitekehys rakentavat museokokemusta toisiinsa limittyneinä ja toistensa kanssa vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi henkilökohtaisiin kokemuksiimme ja asenteisiimme vaikuttavat niin ympäröivän yhteiskuntamme kulttuuriset rakenteet kuin ihmiset, joiden kanssa yksittäisen hetken koemme. Taidemuseossa läsnä on vieras fyysinen ympäristö taideteoksineen, valoineen ja mahdollisesti näyttelyssä liikkumista ohjaavine kyltteineen, mutta henkilökohtaiset mieltymyksemme ja ehkä myös seuralaisemme vaikuttavat siihen, mitä taideteoksia pysähdymme tarkastelemaan. Museon henkilökunta on osa sosiaalista viitekehystä, mutta tekee etenkin lapsiryhmien kohdalla valintoja myös fyysisessä ympäristössä toimimiseen liittyen ja saattaa työpajassa innostamalla ja rohkaisemalla luovaan toimintaan vaikuttaa myös henkilökohtaisten merkitysten syntymiseen. Kaiken kaikkiaan lasten taide syntyy museossa työpajatilanteessa, jota muotoavat samanaikaisesti niin fyysiset puitteet, sosiokulttuurinen konteksti kuin lapsen henkilökohtaiset kokemukset, mielipiteet ja asenteet.

Jotta tälle viitekehysten kerroksellisuuden esiin tulemiselle jäisi haastattelussa tilaa ennalta määrittelemiäni teemojen joukossa, pyysin lopuksi museolehtoreita vielä summaamaan museon rikkauksia ja heikkouksia taiteen tekemisen ympäristönä ja täydentämään aiempia ajatuksiaan, mikäli he kokivat sille tarvetta. Näissä loppusummauksissa korostuivat jo aiemmin haastatteluissa esiin tulleet seikat sekä eri näkökulmien olemassaolo ja limittyneisyys.

Museorakennuksen arkkitehtuuri ja ainutlaatuiset olosuhteet ja mahdollisuudet tarkastella taidetta nousivat kaikkien haastateltavien puheessa vielä uudelleen esiin museon rikkautena. Lisäksi mahdollisuus pysähtyä rauhassa taideteoksen äärelle, luoda teokseen kontakti ja tuoda esiin sen herättämiä ajatuksia niin keskustellen kuin itse työpajassa uutta luoden ovat museon erityisiä rikkauksia. Kiasman Rantala ja Ateneumin Othman toteavat, että ilman yhteyttä taideteoksiin museon työpaja sisältöineen voisi olla missä vain. Taiteen kokonaisvaltainen läsnäolo osana taiteen tekemisen prosessia perustelee siis sen, että työpaja on juuri

taidemuseossa. Othman ja Rantala korostavat myös sitä, että arkisesta elämästämme poikkeavana ympäristönä taidemuseo voi mahdollistaa irtioton arjesta ja rohkaista taideteosten kautta dialogeihin, olivat ne sitten ajatuksia, keskusteluja tai luovaa ilmaisua, joihin ei muuten tulisi ryhtyneeksi. Nämä ajatukset tuovat hyvin esiin eri viitekehysten limittyneisyyden. Fyysinen ympäristö muodostuu museorakennuksesta ja taideteoksista, joiden äärellä voi käydä keskusteluja osana sosiaalista viitekehystä. Kontaktin ottaminen taideteoksiin tarkastelun, keskustelun ja oman taiteen tekemisen kautta on vahvasti sidoksissa henkilökohtaiseen viitekehukseen, henkilön omiin käsityksiin, kokemuksiin, asenteisiin ja mielipiteisiin.

Nämä päällekkäisyydet on mielestäni olennaista huomioida myös museossa syntyvän lasten taiteen tallentamisessa ja etenkin niissä kontekstiedoissa, joita teosten yhteyteen liitetään. Kontekstitietojen on huomioitava teosten syntykontekstin kokonaisvaltaisuus. Esimerkiksi Setälä (2012, 36) on korostanut lasten valokuvailmaisua tutkiessaan, että lasten ja aikuisten tuottamien kuvien suora keskinäinen vertaileminen on kapea tapa tarkastella lasten taidetta. Vaikka kuvista saattaa löytyä samankaltaisia piirteitä, niiden kokemukselliset ja tavoitteelliset päämäärät ovat todennäköisesti erilaiset. Jos siis lasten taiteen yhteyteen tallennettaisiin ainoastaan tietoa fyysisestä ympäristöstä, esimerkiksi taideteoksista, joiden virittämänä lapsi on tehnyt taidettaan, saattaisi myös teoksen tarkastelijan huomio keskittyä huomattavan paljon lapsen taiteen ja näyttelyssä esillä olevan taiteen yhtäläisyyksiin. Kun fyysisen viitekehysten kuvailun rinnalle liitetään tietoa lapsen henkilökohtaisista ajatuksista teokseen ja sen syntyprosessiin liittyen, muodostuu teoksen tarkastelijalle syvempi käsitys siitä, millaiset asiat lapsi on kokenut merkitykselliseksi taidetta tehdessään.

Vaikka museo onkin läsnä olevan taiteen vuosi ainutlaatuinen paikka tehdä taidetta, sillä on ympäristönä myös heikkouksia lasten taiteen tekemistä ajatellen. Ateneumin Othman nimeää suureksi haasteeksi sen, että lapsen tulemisesta museoon päättää yleensä aikuinen. Ne lapset, joiden opettaja tai huoltaja, kokee museon hankalaksi tai vieraaksi ympäristöksi, eivät pääse osallistumaan museon tarjoamaan toimintaan. Vaikka valtaosa lapsista tekee museossa taidetta osana kouluryhmää ja näin voidaan ajatella museon tavoittavan varsin kattavan

otoksen lapsia, kaikkia se ei silti tavoita. Othman korostaa, että tähän asiaan museo voi vaikuttaa paljon omalla toiminnallaan, tarjoamalla tietoa ja monenlaisia palveluita, joiden kautta taidemuseota on helpompi lähestyä. Myös Kiasman Rantala nostaa haasteena esiin aikuisten ennakkoluulot ja asenteet taidetta kohtaan. Lisäksi hän toteaa, että museon aukioloajat ovat monelle koulu- ja päiväkotiryhmälle haasteelliset. Kiasma aukeaa päivittäin klo 10.00, mikä on monille lapsiryhmille liian myöhäinen aika retkeillä esimerkiksi kouluruokailun tai päiväuniaikojen vuoksi. Lasten tavoittamisen haasteellisuuteen vaikuttavat tekijät ovat niin ikään useiden tekijöiden summa. Sosiokulttuurinen ja henkilökohtainen viitekehys, etenkin lapsen museovierailusta päättävä aikuinen museoon liittyvine oletuksineen ja mahdollisesti myös lapsen henkilökohtaiset mielenkiinnonkohteet ja asenteet vaikuttavat siihen, pääseekö lapsi osalliseksi museon tarjoamasta taidetoiminnasta.

Lasten tavoittamiseen liittyvien haasteiden ohella Kiasman Rantala mainitsee museon työpajassa toimimisen olevan tyypillisesti hyvin pistemäistä. Vaikka työpajassa pyritään oman tekemisen ja elämysten kautta kohtaamaan ja ymmärtämään taidetta ja käymään läpi ympäröivää kulttuuria, hetket ovat yksittäisen lapsen kohdalla lyhyitä ja vähäisiä. Koulussa tai päiväkodissa yksittäiseen teemaan voidaan syventyä taiteen keinoin pitkäjänteisesti siinä missä museossa taideprosessi käydään läpi muutamassa tunnissa tai jopa nopeammin. Rantala toteaaakin, että museo ei ole taidekoulu, jossa lapsi välttämättä kehittyisi tai edistyisi taiteellisessa ilmaisussaan. Pistemäisyys ja Rantalalan toteamus linkittyvät Seiralan (2012, 6) taidekasvatuksen ympäristöjen luokitteluun, jossa museon yleisötyö asettuu taideharrastukseksi eli lyhytkestoiseksi toiminnaksi, joka ei perustu opetussuunnitelmaan ja jonka tuotoksia ei arvioida.

Museolehtorien ja taidekasvatuksen näkökulmasta edellä esiin nostetut seikat näyttäytyvät rikkauksina ja haasteina. Toisaalta tallentamisen näkökulmasta niitä voisi lähestyä objektiivisemmin, piirteinä, jotka kuvailevat museota taiteen tekemisen paikkana ja kertovat siitä, minkälainen osa lasten taiteen tekemisen ympäristöjen kirjoa taidemuseon työpaja on. Nämä rikkaudet ja haasteet sekä fyysisen, sosiokulttuurisen ja henkilökohtaisen viitekehäksen

näkökulmasta koottu tieto taidemuseon työpajasta summaa ja kuvailee hyvin sitä, mikä tekee museosta erilaisen ja ainutlaatuisen muihin lasten taiteen tekemisen paikkoihin verrattuna.

5. Ainutlaatuinen ympäristö taiteen tekemiselle ja tallentamiselle

Pyrin haastattelujen kautta etsimään vastauksia tutkimuskysymykseeni ”*Millä tavoin ja miksi taidemuseoissa syntyvää lasten taidetta tallennetaan nyt ja mitkä ovat tallentamisen mahdollisuudet tulevaisuudessa?*”. Aineistoni tuottamat vastaukset eivät ole yksiselitteisiä ja kuten Hirsjärvi ja Hurme sekä Alasuutari toteavat, absoluuttisen vastauksen löytäminen tutkimuskysymykseen ei yleisestikään ole laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä. Sen sijaan aineisto kertoo yksilölähtöistä, ja tässä tapauksessa museolähtöistä tietoa, jonka pohjalta on mahdollista löytää erilaisia lähestymiskantoja tutkimusaiheeseen ja pohtia sitä mahdollisesti myös yleisemmällä tasolla (Alasuutari 2011, 25; Hirsjärvi & Hurme 2008, 21-26.) Keräämäni aineisto tarjoaa monipuolisia näkökulmia siihen, millaisia seikkoja on huomioitava ja pohdittava, mikäli lasten museossa tekemää taidetta halutaan tallentaa nykyistä järjestelmällisemmin. Museolehtorien vastaukset tuovat esiin perusteita sille, miksi museossa syntyvää lasten taidetta kannattaisi tallentaa ja kertovat siitä, minkälainen kokoelma museossa tuotetusta lasten taiteesta syntyisi ja millaista informaatiota aineisto voisi pitää sisällään.

Taidemuseossa taidetta syntyy yleisimmin työpajassa, jonka sisältö on aina yhteydessä museon näyttelyihin ja niissä esillä oleviin taideteoksiin. Museovierailua ja toimintaa työpajassa ohjaa taide- ja museoalan ammattilainen, jonka tekemät ratkaisut vaikuttavat siihen, kuinka vierailu etenee ja millaisia teemoja sen aikana käsitellään. Työpajassa taidetta luodaan museon esittelemien teosten vaikutuspiirissä niiden tarkastelemisen ja niistä käydyn keskustelun virittäminä. Toiminta työpajassa voi keskittyä näyttelyssä käsiteltyihin teemoihin, taiteilijoiden työtapoihin ja prosessimaiseen työskentelyyn tutustumiseen tai esimerkiksi yksittäisen materiaalin tai menetelmän kokeiluun. Pyrkimyksenä ei ole matkia näyttelyissä mukana olevien taiteilijoiden työtä, vaan lähestyä heidän taiteessaan läsnä olevia aiheita ja pyrkiä käsittelemään niitä oman taiteellisen ilmaisu kautta. Tehtävänannot ovat usein suuntaa antavia, tarjoten virikkeitä työskentelyn aloittamiseen, mutta jättäen tilaa lasten omalle luovuudelle ja näyttelyn herättämien ajatusten käsittelemiselle ja näkyväksi tekemiselle. Luomansa kuvan kautta lapsi on vuorovaikutuksessa näkemänsä taiteen kanssa ja tuo ajatuksensa visuaalisessa muodossa osaksi laajempaa museovierailun aikana käytävää keskustelua.

Näyttelyn ja taideteosten ohella työpajassa toimimiseen vaikuttaa moni muu hetkessä läsnä oleva seikka. Sosiaalinen viitekehys, ryhmä, jonka osana lapsi vierailee museossa sekä kohtaamiset museon henkilökunnan kanssa rakentavat ympäristöä, jossa lapsi tekee taidetta. Työpajaa ohjaavan museohenkilökunnan kiinnostus lapsen ajatuksia kohtaan, kannustava asenne ja vieraus lapselle luovat monesti ilmapiirin, jossa lapsi uskaltaa ilmaista itseään vapaammin ja rohkeammin kuin vaikkapa kotona, koulussa tai päiväkodissa. Merkittävässä osassa on myös museovierailun aikana henkilökunnan johdolla rakentuva taideprosessin kaari, jossa näyttelyssä nähtyjien teosten äärellä käydyt keskustelut johdattelevat lasta oman tekemisen pariin ja syntynyt teos on mahdollista työpajan päätteeksi tuoda osaksi yhteistä keskustelua kertomalla siitä muulle pajaan osallistuneelle ryhmälle.

Museo on myös fyysisenä ympäristönä ainutlaatuinen paikka sekä taiteen tutkimiselle että tekemiselle. Näyttelyihin kootut taideteokset ovat aistittavina kaikessa materiaalisuudessaan tiloissa, jotka on suunniteltu taiteen esittelemistä varten. Usein myös itse museo on tilana hämmästyttävä ja vaikuttava. Lisäksi taidemuseon työpajassa fyysiset puitteet, etenkin käytössä olevat materiaalit, ovat monesti sellaisia, mitä esimerkiksi kouluissa ja päiväkodeissa ei ole saatavilla. Vaikka materiaalit ja työvälineet harvoin ovatkaan työpajan keskeisin asia, voivat taiteilijalaatuiset maalit ja paperit tai esimerkiksi grafiikan prässin kokeileminen tarjota museossa uudenlaisia elämyksiä taiteen tekemisen parissa. Museossa materiaalien ja välineiden äärelle pääsee varsin kattava joukko lapsia, sillä valtaosa museossa taidetta tekevistä lapsista osallistuu työpajaan koululuokkansa tai päiväkotiryhmänsä kanssa. Lapsen huoltajien kiinnostus tai asenteet taidetta kohtaan eivät tällöin vaikuta lapsen museovierailulle osallistumiseen, mutta voivat toki heijastua lapsen asenteisiin vierailun aikana.

Museo on taiteen tekemisen ympäristönä varsin ainutlaatuinen, lasten tavallisesta, päivittäisestä arjesta poikkeava ympäristö, jossa paitsi tehdään itse taidetta, myös tarkastellaan muiden tekemiä taideteoksia. Taiteen äärellä tapahtuva keskustelu, oli se sitten puhetta tai kuvallista ilmaisua, rakentaa vuorovaikutusta lapsen, taiteen ja ympäröivän maailman välille.

Ateneumin museolehtori Erica Othman mieltää työpajassa työskentelyn kontaktin ottamisena itseen ja vastuun ottamisena siitä, kuinka omia ajatuksiaan haluaa kuvallisesti ilmaista juuri siinä hetkessä, taidemuseovierailulla läsnä olevien ihmisten, keskusteluiden, taideteosten, työvälineiden ja muun ympäröivän elämän vaikutuspiirissä. Museovierailulla hetki taiteen äärellä on usein verrattain lyhyt ja vierailut museon työpajoissa ylipäättään satunnaisia. Juuri työpajassa tapahtuva taiteen lähestyminen oman tekemisen kautta voi kuitenkin auttaa syventämään tätä lyhyttä hetkeä taiteen parissa ja kuten Kiasman Rantala toteaa, päästämään hetkeksi arjesta irti ja keskittymään elämään taiteen kanssa.

5.1. Kontekstitieto kokonaisvaltaisuuden kuvaajana

Vaikka museolehtorit löytävät museoiden yleisötyöstä ja tarjoamastaan taidekasvatuksesta heikkouksia, tallentamisen näkökulmasta keräämästäni aineistosta kumpuaa ajatus siitä, että olennaista tallennettavia teoksia valittaessa ei ole se, kuinka satunnainen tai pistemäinen museon työpajassa vietetty taiteen tekemisen hetki on tai kuinka keskittynyt, motivoitunut, taiteeseen ja sen tekemiseen perehtynyt tai syventynyt itseään ilmaiseva lapsi on. Sen sijaan näiden seikkojen ja työpajassa vietetyn hetken huomioiminen ja havainnoiminen monipuolisesti on olennaista, kun pohditaan millaisia kontekstitietoja tallennettavaksi valitun lasten taiteen yhteyteen liitetään, mikäli tavoitteena on kokoelma, joka tarjoaa lasten taiteesta muutakin informaatiota, kuin vain visuaalisen teoksen itsessään.

On selvää, että kaikkea lasten taidetta, jota museoissa syntyy, ei voida eikä kannata tallentaa, vaan otoksia on rajattava tavalla tai toisella. Yhtä lailla ajattelen, ettei kaikkea saatavilla olevaa kontekstitietoa ole mahdollista eikä kannattavaakaan tallentaa. Itsestään selvää lienee tallentaa teoksen yhteyteen sellaisia tietoja kuin lapsen nimi ja ikä sekä teoksen syntyajankohta ja lupa sen jatkohyödyntämiseen. Sen sijaan erityisesti museossa syntyneen taiteen kontekstitietona olennaiseen rooliin voisivat nousta aineistostani esiin piirtyvät, työpajatoiminnan kokonaisvaltaisuutta kuvailevat asiat, jotka luonnehtivat museota ainutlaatuisena taiteen tekemisen paikkana ja sitä kautta kertovat olennaisia asioita myös museossa syntyvästä lasten taiteesta.

Aineisto paljastaa, että työpajan sosiokulttuurisesta ja fyysisestä viitekehuksesta tallennetaan tietoa tälläkin hetkellä jonkin verran. Ateneumin Othman ja HAM:n Raivio mainitsevat, että työpajojen sisältöihin ja tehtävänantoihin liittyvää tietoa tallennetaan museolehtorien oman työn dokumentaationa. Tehtävänantojen yhteyteen tallennettavat lasten teokset syventäisivät museolehtorien työn dokumentoinnin näkökulmaa entisestään antamalla tietoa siitä, kuinka lapset ovat tulkinneet annettuja ohjeita ja tarkastelun kohteena olevia taideteoksia.

Tiedot näyttelysisällöistä ja työpajan ohjeistuksista tarjoaisivat mielenkiintoista tietoa myös silloin, kun tarkastelun keskiöön nostetaan museon tekemän työn sijaan lasten taide itsessään. Museo arkisesta poikkeavana ja hyvin varusteltuna taiteen tekemisen ympäristönä ja museohenkilökunta uudenaikaisena taiteen tarkastelun ja tekemisen ohjaajana voivat rohkaista lasta monenlaiseen luovuuteen ja mahdollistaa tilaisuuksia kokeilla välineitä, materiaaleja tai tekemisen tapoja, joiden ääreen hänellä ei muuten olisi pääsyä. Työpajasisällöt ovat teemallisesti yhteydessä museossa esillä oleviin näyttelyihin. Näyttelyn teoksista ja työpajan sisällöistä kertovan informaation liittäminen tallennettavan lasten taiteen yhteyteen tarjoaisi tarkastelijalle tietoa siitä, millaisia valintoja lapsi on tehnyt esimerkiksi annettujen rajojen ja välineiden suhteen ja millaiset teemat ja taideteoksista saadut ärsykkeet häntä ovat mahdollisesti ohjanneet taideprosessin aikana.

Myös henkilökohtaisen viitekehysten esiin tuominen nousee museolehtorien puheessa esiin. Ateneumin Othman ja Kiasman Rantala korostavat pitävänsä merkittävänä sitä, että työpajassa syntyneet teokset käydään jollain tavalla lasten kanssa läpi. Tähän ei kiireisessä museoarjessa aina jää aikaa paneutua, mutta ihannetilanteessa lasten kanssa keskustellaan syntyneiden kuvien äärellä joko kahden kesken tai koko työpajaan osallistuneen ryhmän voimin. Museolehtorit pitävät tärkeänä sitä, että monivaiheinen taiteen tekemisen prosessi sulkeutuu työpajassa syntyneen kuvan äärelle pysähtymisen kautta.

Vaikka visuaalinen teos kertoo jo itsessään paljon, kuvan avulla käydyn keskustelun kautta lapsi voi täydentää ilmaisuaan sanallisesti. Kontekstiedon näkökulmasta lapsen kertomus omasta teoksestaan on erityisen mielenkiintoinen, sillä se nostaa esiin lapselle merkitykselliset asiat,

sen sijaan, että kuvan tulkinta jäisi täysin katsojan varaan. Katsoja ei voi tulkita katsomaansa kuvaa koskaan täysin objektiivisesti, vaan hänen kulttuurinen taustansa, kokemuksensa ja intressinsä vaikuttavat tulkintaan. Ylipäätään taiteen tarkastelussa jonkinlainen tulkinnallisuus on aina läsnä. Lapsen omien ajatusten kuuleminen kuitenkin madaltaa kuilua hänen ja katsojan kokemusmaailmojen välillä ja saattaa saada katsojan kiinnittämään kuvassa huomiota seikkoihin, jotka muuten tulisivat sivuutetuiksi. Etenkin aikuiset pyrkivät usein toimimaan lasten toiminnan ymmärtäjinä, selittäjinä tai tulkitsijoina. Lapsen omien ajatusten liittäminen teoksen kontekstiksi vähentäisi aikuisen tarvetta arvailla ja pyrkiä selittämään lapsen tekemisiä, korostaen sen sijaan lapsen asemaa aktiivisena toimijana. Museokontekstissa lapsen mahdollisuus sanallistaa teostaan ja toimintaansa avaisi myös lisää väyliä tarkastella sosiokulttuurisen ja fyysisen viitekehyksen, kuten museohenkilökunnan ja taideteosten roolia lapsen tekemän kuvan syntyprosessissa.

Haastattelemini museolehtorien mukaan lasten työpajassa tekemistä teoksista ei erityisesti havaitse sitä, että ne on tehty museoympäristössä. Tavoitteenakaan tuskin on se, että museossa syntyisi vain sellaista lasten taidetta, josta voisi heti aistia museon vaikutuksen. Toisaalta museo on ainutlaatuinen ja monin tavoin muista lasten taiteen tekemisen ympäristöistä poikkeava paikka, jonka tarjoamat virikkeet varmasti vaikuttavat siihen, kuinka lapset itseään työpajassa ilmaisevat. Museon erityispiirteet huomioiva kontekstietä, tekisi tallennetun lasten taiteen kokoelmasta kokonaisvaltaisesti informatiivisen.

5.2. Tallentamisen käytännöistä

Kontekstietiedon ohella aineistosta nousee esiin käytännön kysymyksiä tallentamiseen liittyen. Museolehtorien puheessa korostuu erityisesti ristiriita yleisötyön ja tallentamisen tavoitteiden välillä. Museon yleisötyössä pyrkimyksenä on rakentaa siltoja taiteen ja sen tarkastelijan välille ja työpajassa silta rakentuu konkreettisen tekemisen kautta. Museolehtorien mukaan monille työpajaan osallistuville lapsille on tärkeää, että he saavat tekemänsä työt mukaan kotiin. Teoksista tulee siis lapsille tärkeitä ja henkilökohtaisia. Henkilökohtaisten kokemusten kautta museokäynnistä syntyy myös muistoja, jotka mahdollisesti palaavat voimakkaammin mieleen, kun työpajassa syntyntä teosta voi katsella myöhemmin kotona. Museon näkökulmasta ei siis

ole merkityksentöntä, saako lapsi taideteoksen mukaansa kotiin vai tallennetaanko se osaksi lasten museossa tekemän taiteen arkistoa.

Moderna Museetissa nähdään, että lasten teosten tallentaminen ilmentää lapsen tekemän työn arvostusta, mikä voi toimia yhtenä perusteena tallentamisen puolesta. Toisaalta haastatteluissakin esiin noussut digitaalinen tallentaminen, joka käytännössä tarkoittaa syntyneen teoksen valokuvaamista tai skannaamista, voisi ainakin loiventaa yleisötyön ja tallentamisen välistä ristiriitaa mahdollistaen sekä tallentamisen että teoksen kotiin viemisen.

Digitaalinen tallentaminen vastaisi myös moneen muuhun haasteeseen. Museoissa ei ole lasten taiteelle varattuja arkistointitiloja, eikä työpajassa syntyneiden teosten tallentamista ole kirjattu yleisötyön tehtäviin ainakaan niissä museoissa, joista keräsin aineistoni. Museolehdorit myös kokevat nykyistä perusteellisemmän tallentamisen yksittäisen museon näkökulmasta turhana, sillä heidän toimenkuvansa ei kuulu lasten taiteeseen liittyvän tutkimuksen tekeminen. Digitaalinen aineisto ei vie fyysistä tilaa ja se on esimerkiksi tutkijoille saavutettavampi kuin paikan päällä museossa tai muussa arkistointipaikassa sijaitseva aineisto. Digitaalisuus voisi mahdollistaa helposti myös sen, että useista museoista tallennettuja aineistoja olisi koottuna yhteiseen arkistoon. Ylipäätään museossa tuotetun lasten taiteen aineiston informatiivisuutta ajatellen, voisi olla mielekkäämpää ja hedelmällisempää tallentaa työpajassa syntyviä teoksia projektiluontoisesti eri museoista, joiden yleisötyössä ja näyttelysisällöissä on vaihtelevuutta ja erilaisia painotuksia, kuin että tallennustyöhön ryhtyisi jokin yksittäinen museo.

Sekä Lasten ja nuorten taidesäätiö että Moderna Museet, joissa molemmissa lasten taidetta jo arkistoidaan, ovat siirtäneet jo osan kokoelmistaan digitaaliseen muotoon. Se on varmasti kehityssuunta myös jatkossa. Pienimuotoinen, mutta järjestelmällinen digitaalinen tallentaminen, esimerkiksi projektiluontoisesti, ei vaatisi museoilta valtavaa resursointia etenkin, kun aineistosta nousee esiin, että työpajoissa syntyneitä digitaalisia teoksia jää jo nyt jonkin verran museoiden kovalevyille ilman sen kummempaa käyttö- tai tallentamistarkoitusta. Aineiston mukaan museoille jää toisinaan myös muilla tekniikoilla työpajoissa syntyneitä

teoksia, esimerkiksi useamman lapsiryhmän teoksista koottuja teoskokonaisuuksia, jotka lopulta hävitetään. Ehkä myös tällaiset teoskokonaisuudet olisi mahdollista digitoida ja tallentaa suhteellisen pienellä vaivalla ennen kuin ne hävitetään.

Haasteena, jollei tallennettava teos jo alkujaan ole esimerkiksi valokuva tai tietokoneella luotu, on se, että digitaalinen muoto poistaa mahdollisuuden tarkastella teosta kolmiulotteisena, kaikkia aisteja käyttäen ja kaiken teoksen materiaalisuuden huomioiden. Jossain määrin näitä puutteita on varmasti mahdollisuus paikata kontekstiedoilla, esimerkiksi lapsen oman sanoittamisen kautta, jossa eittämättä myös materiaaliin ja muotoon liittyvät ratkaisut tulevat esiin sekä kirjaamalla ylös teoksen materiaaleihin ja esimerkiksi kokoon liittyviä ominaisuuksia tallennuksen yhteydessä.

Puutteistaan huolimatta digitaalinen tallentaminen tuntuisi palvelevan sekä museon yleisötyön että tallentamisen tarpeita hyvin. Tallentaminen ei saa vesittää museon pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita, kuten mahdollisuutta syventyä taiteeseen ja käsitellä sen herättämiä ajatuksia oman tekemisen kautta, vaan sen on toimittava näiden tavoitteiden rinnalla. Ajattelen, että esimerkiksi tallennettujen teosten mahdollistaman tutkimuksen ja opetuksen kautta uutta tietoa ja osaamista saadaan myös museon yleisötyön käyttöön vaikka museoiden työnkuvaan tällaisen tutkimuksen tekeminen ei kuulukaan.

6. Päätäntö

Haastattelemini museolehtorien ajatukset ja koko museon yleisötyön ja pedagogisen toiminnan olemassaolo rakentavat kuvaa lasten museossa tekemän taiteen merkityksellisyydestä. Museolehtorit kokevat työpajojen järjestämisen mielekkääksi osaksi työtään nimeten toiminnan tavoitteiksi museokokemuksen rikastamisen ja syventämisen. Museossa vierailevat ja työpajoihin osallistuvat lapset mieltävät tekemänsä teokset merkityksellisiksi ja haluavat viedä ne mukanaan kotiin tai ainakin ottaa niistä valokuvan muistoksi. Myös museossa vierailevien lapsiryhmien opettajien kommenttien mukaan lapset ovat museossa tapahtuvan taiteen tarkastelun ja tekemisen äärellä poikkeuksellisen innokkaita.

Lapset ovat tärkeitä ja aktiivisia toimijoita yhteiskunnassamme ja toimivat osana sitä moninaisissa ympäristöissä, myös muualla kuin kotona, koulussa ja päiväkodissa. Museoiden yhteiskunnallisen roolin muuttuessa jatkuvasti osallistavammaksi ja museoyleisön kanssa vuorovaikutuksellisemmaksi sekä perusopetuksen opetussuunnitelman korostaman ilmiöpohjaisen oppimisen myötä museossa vierailevien lapsiryhmien määrä on suuri ja yhä kasvussa. Museo on siis paikka, jossa lapset pääsevät taiteen äärelle ja tekevät taidetta yhä enemmän. Kun tallennetaan lasten tekemää taidetta, ei sen tuottamisen paikkoja kartoitettaessa voida mielestäni jättää taidemuseota huomiotta. Etenkin näyttelyissä esillä olevan taiteen ja lapsen välisen, niin keskustelun kuin taiteellisen ilmaisun kautta ilmenevän vuorovaikutuksen vuoksi taidemuseo on ainutlaatuinen lasten taiteen tekemisen ympäristö. Museossa syntyvän lasten taiteen aineisto voi tarjota mielenkiintoisia näkökulmia lasten suhteesta taiteeseen, kulttuuriin ja ympäristöönsä.

Ei ole yksinkertaista vastausta siihen, millä tavoin museossa syntyvää lasten taidetta tulisi tallentaa tai kenen vastuulla tallennustehtävän tulisi olla. Selvää on kuitenkin, että valikoidut, kattavat kontekstitiedot ja esimerkiksi digitaalisen tallentamisen kautta tavoitettava saavutettavuus tekisivät tallennettavasta aineistosta informatiivisen ja käytettävän esimerkiksi tutkimuksen ja opetuksen tarpeisiin. Ehkä aineiston mahdolliset käyttökohteet, juuri tutkimus ja opetus, kertovat myös siitä, kenen tallennusta tulisi tehdä. Museot tallentavat pieniä otantoja

lasten taiteesta omiin tarpeisiinsa, mutta järjestelmällisemmästä tallennuksesta olisi mielekkäintä vastata jonkin sellaisen tahon, tutkimusryhmän tai -hankkeen, joka aineistoa aikoo hyödyntää. Toisaalta tallennettavan aineiston liittäminen osaksi laajempaa lasten taiteen arkistoa olisi varmasti sen säilymisen ja hyödyntämismahdollisuuksien näkökulmasta hedelmällisintä. Osana suurempaa lasten taiteen kokoelmaa pienikin otanta museossa syntyneitä kuvia yhtäältä asettuisi laajempaan lasten taiteen kontekstiin ja toisaalta tekisi kokoelmasta kattavamman tuoden esiin sitä laajaa toimintaympäristöjen kirjoa, jossa lapset tekevät taidetta.

Kirjallisuus

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Arkistokartoitus. 2017. Lasten ja nuorten taiteen tutkimus ja arkistointi -hanke. Lasten ja nuorten taidekeskus.

Arnheim, R. 2006. Beginning With the Child. Teoksessa Fineberg, J. (toim.) When We Were Young: New Perspectives in the Art of the Child. University of California Press, 19-29.

Ateneumin taidemuseo. 2019. Runtas kokoelma. Viitattu 3.5.2019. <https://ateneum.fi/kokoelmat/>

Biesta, G. 2017. Letting Art Teach: Art Education 'After' Joseph Beuys. Netherlands: ArtEZ Press.

Bourke, M. 2016. Public Engagement Means Active Participation: Museums in the Age of a Participation Culture. Teoksessa Johansson, E. (toim.) New Approaches NOW: From Museum Education to Audience Engagement. Pedafooni Series 4. Museopedagoginen yhdistys Pedaali ry, 13-21. Viitattu 12.3.2019 https://pedaali.fi/sites/default/files/julkaisut/New%20Approaches%20NOW%20Pedaali%202016_verkkoon.pdf

Davis, Jessica & Gardner, Howard. 1999. "Open Windows, Open Doors". Teoksessa Eileen Hooper-Greenhill (ed.) The Educational Role of the Museum. London: Routledge, 99-104.

Falk, John & Dierking, Lynn. 2012. The Museum Experience Revisited. London: Routledge.

Fineberg, J. 2006. Child's Play and the Origins of Art. Teoksessa Fineberg, J. (toim.) When We Were Young: New Perspectives in the Art of the Child. University of California Press, 87-95.

Gadamer, H-G. 2004. Hermeneutiikka: Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa, Tampere: Vastapaino.

Helsingin taidemuseo HAM. 2018. Graffiti-näyttelyopas. Viitattu 24.5.2019. <https://guides.hamhelsinki.fi/guide/graffiti/>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hooper-Greenhill, Eileen. 2007. Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance. London: Routledge.

Kaitavuori, Kaija. 2009. Museo ja yleisö. Teoksessa Kinanen, Pauliina (toim.) Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisu 57. Helsinki: Suomen museoliitto ry, 279-293.

Kanerva, Arla. 2018. Jonoa aamusta iltaan – Huippusuositettu Amos Rex on uuden vuoden jälkeisellä viikolla avoinna yhdestätoista yhteentoista. Helsingin Sanomat 28.12.2018. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005948938.html> (Viitattu 6.1.2019.)

Kansallisgalleria. n.d.a. Kiasman Kokoelmat. Viitattu 3.5.2019. <https://kiasma.fi/kokoelmat/>

Kansallisgalleria n.d.b. Kiasma-arkisto. Viitattu 10.5.2019. <https://kiasma.fi/arkisto/tag/nayttelyt/>

Kettunen, Kaisa. 2004. Mitä työpajassa tapahtuu? Teoksessa Levanto, Marjatta & Pettersson, Susanna (toim.) Valistus/museopedagogiikka/oppiminen: Taidemuseo kohtaa yleisönsä. Helsinki: Ateneumin taidemuseo, 88-97.

Kostet, J. 2009. Kokoelmien muodostuminen. Teoksessa Kinanen, Pauliina (toim.) Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki: Suomen museoliitto ry, 136-162.

Kumpulainen, K. 2008. Oppimisen monitieteinen tutkimus oppimisympäristöjen kehittämisen välineenä. Teoksessa Venäläinen P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 21-28.

Levanto, M. 2004. Temppeleissä ja toreilla: oppimisesta taidemuseossa. Teoksessa Levanto, M. & Pettersson, S. (toim.) Valistus / museopedagogiikka / oppiminen: Taidemuseo kohtaa yleisönsä. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino, 48-63.

Levanto, M. & Pettersson S. 2004. Toimittajien esipuhe. Teoksessa Levanto, M. & Pettersson, S. (toim.) Valistus / museopedagogiikka / oppiminen: Taidemuseo kohtaa yleisönsä. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino, 7.

Malmisalo-Lensu, Anna-Maija & Mäkinen Minna. 2009. Museo oppimisen paikkana. Teoksessa Kinanen, Pauliina (toim.) Museologia tänään. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Helsinki: Suomen museoliitto ry, 295-316.

Moderna Museet. 2019a. Årsredovisning 2018. Viitattu 10.5.2019. <https://www.modernamuseet.se/stockholm/wp-content/uploads/sites/3/2019/03/mm-arsredovisning-2018.pdf>

Moderna Museet. 2019b. Konstpedagogisk vision. Viitattu 10.5.2019. <https://www.modernamuseet.se/malmo/sv/besok-museet/skola/konstpedagogisk-vision/>

Mojang. n.d. Mikä on Minecraft. Viitattu 24.5.2019. <https://www.minecraft.net/fi-fi/what-is-minecraft/>

Museokortti. 2019. Museokortin ja museoiden suosio jatkaa kasvuaan – yhä useampi museokäynti maksetaan Museokortilla. Viitattu 24.5.2019. <https://museot.fi/uutiset/museokortin-ja-museoiden-suosio-jatkaa-kasvuaan>

Museovirasto. 2018. Museokäynnit museokohteittain 2017, alustavat tiedot 7.2.2018. Museotilasto 2017. Viitattu 14.5.2018 <https://www.museotilasto.fi/stattables>

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Viitattu 11.5.2018. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/tiedot>

Othman, E. 2004. Museon sydämessä: ajatuksia työpajatyöskentelystä taidemuseossa. Teoksessa Levanto, M. & Pettersson, S. (toim.) Valistus / museopedagogiikka / oppiminen: Taidemuseo kohtaa yleisönsä. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino, 77-88.

Ropo, E. 2008. Oppimisympäristöt opetuksen ja opiskelun kontekstina. Teoksessa Venäläinen P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 38-47.

Räsänen, M. 2000. Sillanrakentajat: Kokemuksellinen taiteen ymmärtäminen. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 28. Taidekasvatuksen osaston tutkimuksia. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Räsänen, M. 2008. Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Räsänen, M. n.d. Ilmiömäinen ilmiömäistä ilmiömäisesti. Opetushallitus. Viitattu 21.2.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ilmiomainen-ilmiomaista-ilmiomaisesti>

Saarnivaara, M. 2000. Art Education and the Place of Children: A Methodological Comment. Teoksessa Lindström, L. (toim.) The Cultural Context: Comparative Studies of Art Education and Children's Drawings. Tukholma: Stockholm Institute of Education Press, 75-80.

Seirala, V. 2012. Eläköön taidekasvatus! Suomen Kuntaliitto. Viitattu 19.4.2018. shop.kunnat.net/download.php?filename=uploads/elakoontaidekasvatus_ebook.pdf

Setälä, P. 2012. Lapsi kuvan takana – Erityisiä piirteitä lapsen valokuvailmaisussa. Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 43. Aalto yliopiston julkaisusarja: Doctoral Dissertations 86/2012. Porin taidemuseon julkaisuja 116. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

STT. 2018. Menestysvuosi 2017: museot ja Museokortti kaikkien aikojen ennätyksiin. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/menestysvuosi-2017-museot-ja-museokortti-kaikkien-aikojen-ennatysyksiin?publisherId=65177263&releaseId=65693919> (Viitattu 6.1.2019.)

Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto. n.d. Info. Viitattu 24.5.2019. <https://www.taidetestaajat.fi/info>

Tanninen-Mattila, M., Leskelä, E., Dufva, A., Nenonen, K., Björklöv, J., Fontell, K., Mattelmäki, L., Mononen, T., Oksanen, S., Tappola, T., Siitari, P., Lenck, M. & Kuutti, T. 2017. Kokoelmapolitiikka: HAM Helsingin taidemuseo. Viitattu 3.5.2019.

<https://www.hamhelsinki.fi/wp-content/uploads/2015/09/HAMin-kokoelmapolitiikka-2017.pdf>

Tekijänoikeuslaki 404/1961. Annettu 8.7.1961. Viitattu 10.5.2019.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>

Tietosuojalaki 1050/2018. Annettu Helsingissä 5.12.2018. Viitattu 10.5.2019.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20181050>

Väkevä, Lauri. 2004. Kasvatuksen taide ja taidekasvatus: Estetiikan ja taidekasvatuksen merkitys John Deweyn naturalistisessa pragmatismissa. Väitöskirja. Oulun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö.
<http://jultika.oulu.fi/files/isbn9514273109.pdf> (Viitattu 8.1.2019.)

Wilson, B. 2004. Child Art After Modernism: Visual Culture and New Narratives. Teoksessa Eisner, E. & Day, M. (toim.) Handbook of Research and Policy in Art Education, 299-328. Viitattu 29.3.2018
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/reader.action?docID=335509>

Liite 1 Haastateltavat

Erica Othman
Museolehtori / yleisötyö ja työpajat
Ateneumin taidemuseo
Haastattelu 14.8.2018

Nanne Raivio
Museolehtori / taidenäyttelyt
HAM Helsingin taidemuseo
Haastattelu 6.11.2018

Tuija Rantala
Museolehtori / työpajat
Nykytaiteen museo Kiasma
Haastattelu 14.6.2018

Maria Taube
Intendentti / yleisötyö
Moderna Museet
Sähköpostihaastattelu 29.10.2018

Liite 2 Haastattelurunko

Haastattelurunko

Taustatietoa haastateltavasta

- Nimi
- Työnkuva, vastualueet
- Koulutustausta
- Kauanko työskennellyt museopedagogiikan parissa?

Taustatietoa museosta

- Millaista museopedagogista toimintaa lapsille ja nuorille on museossanne tarjolla?
  - Missä kaikessa toiminnassa lapsi pääsee itse tekemään taidetta?
- Millainen porukka museossanne tekee yleisötyötä?

Tallentaminen

- Tallennetaanko museossa lasten tekemää taidetta? Miksi tallennetaan/miksi ei tallenneta?
  - Oikeat teokset vai valokuvat niistä?
  - Mitä kontekstittietoja? Kuinka suunniteltua ja järjestelmällistä?
  - Mihin hyödynnetään?
- Dokumentoidaanko museopedagogiaa muuten esim. prosessia?
  - Miten ja mihin hyödynnetään?
- Pitäisikö lasten museossa tekemää taidetta mielestäsi tallentaa järjestelmällisesti?
  - Mihin voisi hyödyntää?

Sosiokulttuurinen viitekehys

- Millaisissa yhteyksissä lapsi tulee museoon, erityisesti osallistuu työpajaan?
  - Koululuokka, vanhemman kanssa, muita? Onko näistä jotain lukuja?
- Millaisen lapsiryhmän museonne pedagoginen toiminta tavoittaa?
  - Onko esimerkiksi jotain lapsiryhmää, jota museossa ei näy tai näkyy hyvin vähän?
- Millainen käsitys museollanne on lapsesta museovieraana, taiteen katsojana, taiteen tekijänä?

-Kuinka lapsi kohdataan, miten näkyy käytännössä?

-Millaiset arvot ja periaatteet ohjaavat lapsille suunnattua museopedagogista toimintaa?

-Pedagogisen toiminnan tavoitteet?

-Yksittäisen työpajan tavoitteet, mihin pohjautuvat ja kuinka muotoutuvat?

-Mikä museohenkilökunnan rooli tai tehtävä, kun opastaa tai ohjaa työpajassa?

Fyysinen viitekehys

-Mitä teoksia näyttelystä poimitaan lasten kanssa käsiteltäväksi?

-Näyttelyn ja työpajan yhteys

-Missä tiloissa museossa saa tehdä taidetta?

-vain työpaja vai esimerkiksi myös näyttelytilassa?

-Millaisia välineitä on käytössä?

-onko museon työpajoissa mahdollista päästä kokeilemaan jotain sellaista mitä ei muualla pääse?

-taloudelliset resurssit?

Henkilökohtainen viitekehys

-Kuinka museossa esillä oleva näyttely vaikuttaa työpajan suunnitteluun?

-näyttely suhteessa siihen, mitä työpajassa tehdään

-mikä muu näyttelyn ohella tai sijaan vaikuttaa työpajan lähtökohtiin?

-Onko työpajan lähtökohtana aina näyttely?

-jos ei, niin mikä muu esimerkiksi?

-Kuinka taiteen tekemistä ohjataan, millaiset raamit toiminnalle annetaan?

-Rajoitetaanko lapsen ilmaisua?

-Miten taideprosessia käydään läpi, millaista palautetta lapset saavat työskentelystä, töistä?

(-Onko taiteen tekeminen museossanne aina ohjattua vai joskus myös omatoimista?)

-Näkykö lasten tekemässä taiteessa tai taiteellisessa toiminnassa näyttelyssä tehdyt havainnot?

Yhteenveto

- Museon rikkaudet lasten taiteen tekemisen ympäristönä
- Museon haasteet tai heikkoudet lasten taiteen tekemisen ympäristönä

- Tuleeko mieleen jotain lisättävää, jotain, mitä on jäänyt sanomatta?

Liite 3 Sähköpostihaastattelurunko

- Vem är du? Vad är din befattningsbeskrivning i Moderna Museet?
  - Vad är din utbildningsbakgrund?
  - Hur länge har du jobbat med museipedagogik?

- Hurdant är er museipedagogik i Moderna Museet?
  - Hurdana mål har ni?
  - Hurdana är era museipedagogiska aktiviteter i praktiken?

- Ni har ett arkiv av barnens konstverk. Hur stort är det?

- Vilka motiv har ni bakom arkivet?
  - Varför anser ni att det är viktigt att arkivera konstverk som barn producerar i museet?

- Vilken del av barnens konstverk arkiverar ni?
  - Hur väljer ni verken? Vem väljer vad som arkiveras?

- Arkiverar ni det originella verket eller t.ex. ett foto av det?

- Samlar ni någon kontextsinformation (t.ex. information av barnets namn, ålder eller tankar) med konstverket?

- Hur ändvänder ni arkivet?

- Hur handlar ni med föföfattarrätten?
  - Samlar ni något slags tillståndet att använda arkiverade verken?

